

מרוקו תעודת זהות:

שם רשמי: הממלכה המערבית

שם מוכר: מרוקו

בירה: רבט

העיר הגדולה ביותר: קזבלנקה

שפה רשמית: ערבית מרוקנית, ברברית (שפת האמזיח' שפת

הברברים בצפון אפריקה), ערבי תסאניה (השפה הערבית אותה

דוברים הברברים בהרים והסהרנים הפזורים ברוב שטחי מאוריטניה)

שפות זרות המדוברות במרוקו: צרפתית, אנגלית, ספרדית

קבוצות אתניות: ערבים ברברים 99%, אחרים 1%

דת רשמית: אסלם סוני

ממשל: פרלמנט, מונרכיה חוקתית

המלך כיום: מוחמד VI

הגוף המחוקק: פרלמנט, **הבית העליון:** בית עליון ובו 120 נציגים, **הבית התחתון:** בית הנבחרים ובו 395 נבחרים

תאריכים משמעותיים בתולדות הממלכה הערבית המערבית

788 השושלת האיֶדְרִיסִית (שושלת ראשונה) יסוד הממלכה

1040 שושלת המוֹרְבִיטוֹן (שושלת שנייה)

1147 שושלת המוֹנְאָהִידוֹן (שושלת שלישית)

1269 השושלת המְרְנִידִית (שושלת רביעית)

1472 השושלת הַנְּוֵאטְאסִית (שושלת חמישית)

1554 השושלת הַסְעַדִית (שושלת שישית)

1631 (השושלת הַעֲלָאוּנִית השושלת השביעית השולטת במרוקו עד ימינו. המלך מוחמד ה VI הוא המלך ה 35 בשושלת.

1912-1956 שלטון בחסות צרפתית

1956 עצמאות מידי צרפת.

שטח: לא כולל סהרה המערבית השנויה במחלוקת 446,550 קמ"ר

כולל סהרה המערבית 710,850 קמ"ר

אוכלוסייה: על פי המפקד משנת 2017 - 35,740,000

תוצר לאומי גולמי על פי הערכות משנת 2019

סה"כ 332.358 מיליארד דולר לנפש \$9,339

תוצר לאומי גולמי (נומינלי) הערכת משנת 2019 122.458 מיליארד דולר

לנפש \$3,441 מטבע: דירהאם שעות עולמי: UTC+1

מרוקו מנקודת מבט אנתרופולוגית

מרוקו הינה אחת הארצות המרתקות, הצבעוניות והרב-גוניות על פני הגלובוס. במרוקו נחשפים המטיילים לנופי מדבר הסהרה בהם "דיונות הזהב" הקסומות, מאתרי הנוף המלהיבים בעולם. לצד המדבריות הצחיחים ניתן לטייל באפיקים קניוניים של נחלים בהם נאות מדבר ירוקות ופוריות. רכסי הרי האטלס מתנשאים לגבהים של למעלה מ-4000 מטרים והם מושלגים מדי חורף. אף שמרוקו לא עשירה באתרי עתיקות תיירותיים, היא נחשבת לאחת ה"מעבדות" המרתקות בעולם לשימור אורחות חיים מסורתיים.

צוות תגליות ומדריך הסיור, הארכיאולוג רוני טואג, עמלו לתכנן עבורכם תכנית ייחודית. התכנית כוללת את האטרקציות המרכזיות במדינה תוך דגש על המורשת החומרית של תושבי מרוקו. בסיוור נבחן את המבנה החברתי של מרוקו ואת השפעתו על אורחות חיי תושביה, נוכח להיכרות מרתקת עם בעלי מלאכות מסורתיות, אשר לא שינו כמעט את הסדנאות שלהם ואת כלי מלאכתם במשך מאות ואלפי שנים. נחשף לאדריכלות הלבנים אשר השתמרה במרוקו משך מאות שנים, והיא זוכה לעדנה עד ימינו בזכות מזג האוויר היבש בשולי מדבר סהרה. מובן שניתן דגש למורשתה המפוארת של יהדות מרוקו ולקהילות היהודים במדינה כיום.

תכנית הסיור

יום 1 29.11.19 - תל אביב - רבאט

נמריא מתל אביב בשעה 05:15 דרך איסטנבול לקזבלנקה (Casablanca), בה ננחת בשעה 14:00. לאחר הנחיתה נמשיך בנסיעה לאורך החוף האטלנטי אל רבאט (Rabat) בירת מרוקו, מקום מושבו של מלך מרוקו והעיר השלישית בגודלה במדינה. בהתאם לזמן נסייר בקסבת אודייה (Qasbat Oudaia), הצבועה בכחול ולבן, השוכנת בשפך נהר הבורגרג לאוקיאנוס האטלנטי. ארוחת ערב ולינה ברבאט במלון Onomo.

יום 2 30.11.19 - רבאט - שפשוואן

נשלים את הטיול באתרי העיר רבאט: ארמון המלך, והמאוזוליאום בו קבורים מוחמד ה-5 וחסן השני. המאוזוליאום נבנה בתחום מסגד מן המאה האחת-עשרה ממנו נותר על עומדו הטור חסן, מעוטר במיטב העיטורים שהתפתחו במרוקו. כאן נתחיל לבחון לעומקה את אדריכלות הבנייה בלבנים, אשר השתמרה במרוקו באופן ייחודי. בתום הסיור נמשיך צפונה לעבר וואזן (Ouazzane) לקברו של אחד מחשובי הצדיקים היהודיים במרוקו, רבי עמרם בן דיוואן (נבקר בקבר אם יהיה פתוח). נמשיך משם בנסיעה לשפשוואן (Chefchaouen) החבויה בין רכסי הרי ריף. אופייה הייחודי של שפשוואן הוא שילוב של אדריכלות צפון אפריקאית עם אלמנטים מאזור אנדלוסיה בספרד. ארוחת ערב ולינה בשפשוואן, במלון La Paloma.

יום 3 1.12.19 - שפשוואן, וולוביליס, מקנס, פס

נשלים את הביקור ב'מדינה' של שפשוואן ולאחר מכן ניסע לעתיקות העיר הרומאית וולוביליס (Volubillis) - אתר העתיקות הרומי הגדול ביותר במרוקו. בתום הביקור בוולוביליס נמשיך למקנס (Meknes) שנוסדה במאה ה-10, ושמה נגזר משמו של שבט "מקנסה" (Meknassa). העיר נחשבת לאחת מארבע "הערים המלכותיות" של מרוקו ובשנת 1996 הוכרזה כאתר מורשת עולמית. נבקר בקסבה ובשער הכניסה הראשי אליה, באב מנסור (Bab Mansour), הניצב אל מול רחבת שוק המזון הססגוני של מקנס. נבקר בבית הכנסת המתפורר, שמשמש את הקהילה הקטנה שנותרה בעיר. לקראת ערב נגיע לעיר פס (Fès), העתיקה מבין ארבע הערים המלכותיות, אשר כבר עם היווסדה נחשבה לאחת הערים הקדושות לאיסלאם. ארוחת ערב ולינה בפס במלון Barcello.

יום 4 - 2.12.19 פס

במהלך היום כולו נטייל בפס (Fès) שהיא הבירה הדתית והתרבותית של מרוקו. נפתח את השיטוט בסמטאות העיר בקסבה בה נמצא ה'מלאח', הלוא הוא הרובע היהודי העתיק, ונבקר בבית העלמין היהודי העתיק והייחודי של פס, בו קבורים שניים מהקדושים החשובים של יהודי מרוקו: רבי יהודה אבן עטר וסוליקה הצדיקה. נכנס אל בית הכנסת בן דנאן, שאינו פעיל כיום. נעלה לתצפית למצודה הדרומית (Borj Sur), ממנה נוכל להתרשם ממראה העיר העתיקה. נסייר ב'מדינה' העתיקה ביותר במרוקו, המכונה פס אל-באלי, וכן ברובעים השונים ובהם רובע הבורסקאים, בו עיבוד העורות לא השתנה מאז ייסודו. נבקר בחנויות הקטנות ובסמטאות בהן מוצאים מכל טובה של מרוקו. במהלך היום ננסה להתבונן בעיני האנתרופולוג על העיר פס כשמורה ארכיטקטונית-חברתית. ניתן דגש להיכרות עם בעלי מלאכה המשמרים שיטות עבודה וסביבת עבודה כפי שהיו לפני מאות ואלפי שנים. נסייר במדרסת אבו עינניה (בצילום משמאל), מן הראשונות שהוקמו במרוקו, שהינה דוגמה נפלאה לאמנות ולארכיטקטורה. מול המדרסה נמצא ביתו של הרמב"ם, ממנו נצעד בסמטאות ה'מדינה', המעוררות את כל החושים ואת הדמיון והן דוגמה נפלאה לחיים בעיר שנבנתה במאה התשיעית ודבר בה כמעט לא השתנה. נתרשם מן התכנון העירוני שלה ומן החיים התוססים המתנהלים בסמטאותיה. ארוחת ערב ולינה במלון Barcello.

יום 5 - 3.12.19 פס, האטלס התיכון, ארפוד

ביום זה נחצה מגוון נופים בדרך הארוכה אל ארפוד, בואכה מדבר סהרה. נצא מהעיר פס וניסע דרומה, נטפס אל רכס האטלס התיכון, לטיול טבע קצר בעומק היער. נעצור לביקור קצר בעיר איפראן (Ifran) שהיא עיירת נופש וסקי של עשירי מרוקו, אשר נבנתה על ידי הצרפתים. העיר שוכנת ברומ 1,665 מ' מעל פני הים, בין יערות אלונים, והיא בנויה בסגנון מערבי האופייני ליישובים בהרי האלפים. גגותיה משופעים ומקורים ברעפים אדומים. נבקר בשמורת הארז האטלנטי ואם יתמזל מזלנו, נצפה בקופי המקוק החיים בשמורה. נרד מרכס האטלס התיכון ונחצה את מישורי המוליה שבין האטלס התיכון והאטלס הגבוה. בדרך נעבור בין כפרים ועיירות ובהם העיר מידלט, ונטפס אל רכס האטלס התיכון, אל מנהרת הלגיונרים. נצפה אל נהר הזיו, המזין את נאת המדבר תפילאלת, נחלוף על פניו של המאגר על שם מוחמד אדחיל ונעבור דרך העיר הגדולה באזור - ארשידיה. בערב נגיע אל העיר ארפוד (Erfoud), בה נלון במלון Xaluca Erfoud.

יום 6 - 4.12.19 מדבר סהרה, ריסאני, טינריר

לפני הזריחה נפגוש את רכבי השטח והנהגים וניסע אל "דיונות הזהב". נרכב על גמלים (ניתן ללכת ברגל למי שהרכיבה לא מתאימה לו) אל ראש הדיונה הגבוהה, שם נצפה בזריחה המרהיבה. נשוב אל המלון לארוחת בוקר ולאחריה נמשיך עם רכבי השטח אל נאת המדבר "חסב ביר". נטייל בין הדקלים, נלמד על אורח החיים

בנאה ונעמוד על מאפייני החקלאות המסורתית. נראה איך החקלאים מעבדים את האדמה בכלים פשוטים ואיך מתקיים משק של צריכה אוטרקית. כן נעמוד על דרכי ההתמודדות עם מחלות צמחים. נעבור בעיירה מרזוגה (Merzuga) וניסע לריסאני (Rissani), העיירה השנייה בחשיבותה בעמק הזין, מדרום לארשדייה. נבקר בקסבה מהמאה ה-18, בה סמטאות צרות המותאמות לתנאי המדבר, ונהלך בין הסמטאות שבהן פורחת תרבות מערב-אפריקאית לצד תרבות מוסלמית. נשוב לאוטובוס וניסע אל עבר האטלס הגבוה. לעת ערב נגיע למלוננו באזור טינירי (Tinghir) לארוחת ערב ולינה במלון Kasbah Amrani.

יום 7 5.12.19 - קניון הטודרה, קניון הדאדס וארזאזאת

נפתח את היום בנסיעה לקניון נהר הטודרה (Todgha Gorge), הזורם בעמק ציורי מרשים ביופיו. נצא לטיול רגלי קצר בנאה ובכפרים סביבה, שם נוכל ללמוד מקרוב על אורחות חייהם של האיכרים המסורתיים. ננסה להתחקות אחר "הכפר טודרה" המוזכר בשירו של יהושע סובול אשר הולחן ובוצע על ידי שלמה בר. נמשיך בנסיעה אל הקניון הצר והתלול, המתנשא לגובה של 300 מ'. הנופים לאורך הקדם סהרה מדרום להרי האטלס הגבוה, הכפרים והקסבות הבנויות חומר ולבנים, ילוו אותנו בנסיעה ב"עמק הוורדים" של מרוקו. משם ניסע לקניון הדאדס (Dades gorges), הידוע בכינויו "עמק אלף הקסבות" וזאת בשל כפרים רבים וקסבות ציוריות רבות, הבנויות חומר ולבנים, אותם נראה לאורך הדרך. לפרק זמן קצר נחליף את האוטובוס במיניבוסים וניסע בדרך מרהיבה אל הקניון האמצעי של נהר הדאדס. מן הדאדס נסע דרך העיירה סקורה (Skoura). לקראת ערב נגיע למלוננו Kenzi Azghor

יום 8 6.12.19 - וארזאזאת - מרקש (Marrakech)

הבוקר נתפצל פעם נוספת לרכבי שטח עם נהגים וניסע לביקור בקסבה המרשימה "עיט בן האדו" (Ait Ben-haddou), ששימשה אתר צילומים לסרטים רבים וביניהם גם הסרט "גלדיאטור". מן הקסבה נמשיך ברכבי השטח דרך נופים מרהיבים אל מעמקי הרי האטלס הגבוה, אל העיירה טלאוות (Telouet) המתפוררת, אחת הקסבות המרשימות במרוקו. מטלאוות נשוב אל הכביש הראשי וארזאזאת - מרקש, ובאוטובוס נחצה במעבר ההרים 'טיז-נ-טישקה' (Tizi n'Tichka) ובדרך מרהיבה נחצה את האטלס הגבוה אל העיר האדומה מרקש. לינה וארוחת ערב במלון 02 ciels במרקש.

יום 9 7.12.19 - מפלי אוזוד (Oozoud) - מרקש

עם בוקר נצא ממרקש וניסע לטיול שכולו טבע, בשולי האטלס התיכון; אם יתאפשר, נטייל ברגל בקשת טבעית שנוצרה בהתחזרות נחל אימנפטי (Imi-nIfiti) הנמצא בקרבת העיירה דימנאט (Demnat). משם נמשיך אל "מפלי אוזוד" (Cascades d'Ouzoud) - מהמפלים הגבוהים והיפים ביותר במרוקו (גובהם כ-110 מטר). המפלים ממוקמים במקום בו חוברים האטלס הגבוה והאטלס התיכון, בפרובינציית אזילאל, 150 ק"מ צפונית-מזרחית למרקש. נערוך סיור רגלי באזור, נטייל בין הבריכות והמפלים, בין כרמי הזיתים וטחנות קמח המונעות בכוח המים. נשוב לארוחת ערב ולינה במלון 02 ciels במרקש.

יום 10 8.12.19 - האטלס הגבוה

היום יוקדש כולו להכרת הנופים והחיים בכפרי האטלס הגבוה. שוב נתפצל למיניבוסים או רכבי שטח ונסע לטיול אל לב ליבו של האטלס הגבוה, לאזורים של הכפרים הברברים המסורתיים ואל הכפר אימליל (Imlil). בסיוע פרדות או ברגל נטייל בחלק זה של האטלס הגבוה, נבקר בכפר ארומד (Aroumd), הצופה אל ההר הגבוה ביותר בצפון אפריקה, ג'בל טובקל (Jabel Toubkal), המתנשא לרום 4167 מ' מעל פני הים. במהלך הביקור בכפר נתארח אצל משפחה מקומית, ונזכה ליהנות מארוחת צהריים שתוכן על ידי בני המשפחה. לקראת ערב נשוב למרקש. זהו הערב היחיד בסיור בו לא הזמנו ארוחת ערב לקבוצה ונציע לכם לצאת לאכול במרקש, כל אחד על פי סגנונו ועל פי מידת התיאבון שלו.

יום 11 9.12.19 - מרקש

את יומנו נקדיש למרקש, העיר התוססת והצבעונית ביותר מבין ערי מרוקו, שתושביה ממלאים את רחובותיה בקצב היים תזזיתי, שסוחף את התיירים המבקרים בה. נצא לסיור מקיף במבוכ הסמטאות בעיר העתיקה וברובע היהודי. סמטאות ה'מדינה' של מרקש הינן שוק תוסס של סמטאות, שלארכן חנויות המציעות את מרכולתן הצבעונית והריחנית, שמרביתה היא פאר האומנות המרוקנית. נצפה במסגד הכותוביה (Koutoubia Mosque), נבקר במדרסת אבן יוסוף (Ben Youssef), בארמון באהיה (Bahia Palace) ובקברי הסעידים (Saadian Tombs). נשוטט

בסמטאות הצפופות על שפע השווקים, הדוכנים והרוכלים. נסיים את הטיול בגולת הכותרת של העיר – כיכר ג'מע אל פנא (Jamaa El f'na), המקום התוסס ביותר בעיר, אליו נאספים כל לילה אלפי בני אדם הבאים לצפות במספרי סיפורים, מגידי עתידות, קוראים בקפה ומאלפי נחשים. נתרשם מן המרפאים המסורתיים הפזורים בכיכר העיר ומשפע אדיר של רוכלים ובעלי מלאכה המשמרים את הווי השווקים כפי שהיה נהוג משך מאות שנים. נצא לארוחת ערב מסכמת במסעדה מקומית אותנטית, בה ניהנה ממיטב המטבח המרוקאי ומליווי מוסיקאלי מקומי. לינה במלון 02 ciels במרקש.

יום 12 10.12.19 - מרקש - קזבלנקה - בן גוריון

הבוקר נצא בשעה מוקדמת מאוד וניסע ישירות לקזבלנקה, לביקור במסגד על שם חסן השני. לאחר הביקור במסגד, אם יותר זמן, נטייל עוד מעט בקזבלנקה. העברה לנמל התעופה, טיסה לבן גוריון.

הטיסה חזרה תהיה בשעה 15:40 והנחיתה בשעה 00:55 ב-11.12.19

הערות:

- יתכנו שינויים במסלול כתוצאה משיקולי הדרכה או בשל נסיבות אובייקטיביות.

- אם יוחלפו בתי המלון, המלון החלופי יהיה דומה ברמתו.

ההיסטוריה של מרוקו

בשטח מרוקו של ימינו התקיימה התיישבות כבר בתקופה הפליאוליתית בזמן כלשהו בין 190,000 עד 90,000 לפני זמננו. מחקרים חדשים מעלים את האפשרות שההתיישבות האנושית החלה אף קודם לכן לאחר שבסוף שנת 2000 נמצאו בג'בל אירחוד, שלחוף האוקיינוס האטלנטי, שרידי שלד של הומו סאפיינס המתוארכים ל-315,000 שנים לפני זמננו, בתקופת האבן החדשה. מזג האוויר במגרב היה לח יותר והאזור נהנה מפוריות רבה, והוא דמה יותר לסוואנה. לפני כ-22 אלף שנים צמחה בצפון אפריקה התרבות האטריאנית שמאפייניה הם כלי אבן שדומים להם נמצאו גם בעומן ובמדבריות המזרח התיכון. בני התרבות הקדומים ביותר המתועדים בשטח מרוקו נמצאו באתר איפרי ח'עמאר והם מתוארכים ל-145,000 שנים לפני זמננו. עיקר ההתיישבות האנושית בשטחה של מרוקו מתוארך לתקופה הבין-קרחונית האחרונה לפני כ-130,000 שנים כאשר הסביבה בצפון אפריקה החלה להתחמם. התרבות האטריאנית נעלמה לפני כ-20,000 שנים. את התרבות מאפיינים כלים שנתגלו לראשונה באתר ביר אל-אטר ומכאן שם התרבות.

לאחר היעלמותה של התרבות האטריאנית התיישבו במרוקו בני התרבות האיברומאורסיאנית, שלה מאפיינים זהים עם בני התרבות האיברית והאירופית בת הזמן. שרידי התרבות נתגלו לאורך חופי מרוקו, אלג'יריה ותוניסיה. היא מוכרת גם באתר מרכזי יחיד בלוב שם כונתה תרבות אורנית. נראה שהתרבות האיברומאורסיאנית הופיעה בשיאה של תקופת הקרח האחרונה בזמן כלשהו בין 25,000 עד 22,500 שנים לפני זמננו. היא שרדה עד לראשית ההולוקן כ-11,000 לפני זמננו. התרבות הפרהיסטורית הבאה שצמחה במרוקו היא התרבות הביקרית ששמה נובע מגביע שתיה שהיה בשימוש בראשית תקופת הברונזה באירופה. התרבות החלה להתפתח לערך בשנת 2800 לפסה"נ ובאירופה היא שרדה עד שנת 1880 לפסה"נ לכל המאוחר. התרבות הביקרית השתרעה על מרבית שטחה של אירופה. חופי מרוקו, האי הבריטי, אירלנד, סיציליה וסרדיניה. תרבות זו אינה נבדלת מן התרבות הקודמת בחפצי היום יום שלה, אלא גם בעיבוד המתכות נחושת וזהב, השימוש בחץ ובקשת ומאפייני עיטור מיוחדים. על פי הערכות החוקרים בני התרבויות חלקו תפיסת עולם כללית, תרבותית ודתית משותפת.

בדיקות DNA הראו קשר קרוב בין התמזגות (ברברים) ובני הסאמי (בני אדם ממוצא פינו-אויגורי שהתגוררו בסקנדינביה) ממצאים אלה תומכים בתיאוריה שבני התרבות שהתפשטו עד להרי הפירנאים, היו ציידים לקטים שנדדו דרומה אל צפון אפריקה לאחר תקופת הקרח האחרונה.

הקשר של צפון אפריקה, ובכלל זה מרוקו, עם תרבויות אגן הים התיכון החל עם ההתפשטות הפיניקית ויסודן של תחנות הסחר, שלימים הפכו למושבות, לאורך חופי הים התיכון. הפניקים יסדו מספר מושבות חשובות: ב'שלה' (כיום רבאט), ב'ליקסוס' (ממזרח לעיר לראש) וב'מוגדור' (כיום אסווירה). המושבה הפיניקית במוגדור נוסדה כבר במאה השישית לפסה"נ. לאחר הכיבוש הפרסי של הערים הפיניקיות לאורך חופי לבנון במאה השישית לפסה"נ, תפסה את מקומן של ערי האם הפיניקיות, קרתגו החדשה (בתחומי העיר תוניס). קרתגו החדשה נוסדה בשנת 814 לפסה"נ ע"י המלכה דיודו אשר ככל הנראה הוגלתה מן העיר צידון. היא ייסדה מושבה בחוף תוניסיה של ימינו. אט אט השתלטה קרתגו על כל המושבות הפיניקיות שלאורך החופים באגן המערבי של הים התיכון, ובכלל זה המושבות לחופי מרוקו (על פי הערכות היא שלטה על כ-300 מושבות ותחנות סחר). קרתגו פיתחה צי סוחר וצי מלחמה גדול ושלטה בסחר הימי בכל האגן המערבי של הים התיכון ומעבר לו. בהמשך למאבקי השליטה בסחר, במימי הים התיכון, שהתנהלו בין הערים היווניות לערים הפיניקיות – מאבקים שהסתיימו לרוב בניצחון היוונים, התפתח מאבק דומה בין קרתגו לרומא, מאבק שהוביל

תגליות עולמיות – מסעות לארצות התרבות

מיסודה של עמותת מכון ישראלי לארכיאולוגיה, רחוב אופנהיימר 5, ת"ד 24, פארק המדע רחובות 7670105

טלפון: 08-6611330; פקס: 08-9101704; tagliot@tagliot.com

www.tagliot.com

לשלוש המלחמות הפוניות שבסופן בשנת 146 לפסה"נ נכבשה קרתגו על ידי רומא אשר הרסה אותה עד היסוד. כיבושה של קרתגו העביר לידי הרומאים את השליטה על כל המושבות ותחנות הסחר שעליהן שלטה קרתגו, ובכלל זה המושבות לחופי מרוקו.

בכל האזורים שמחוץ למושבות הפיניקיות נוסדה כבר במאה השנייה לפסה"נ ממלכת מאוריטניה שתושביה היו בני התמזגית (ברברים). הברברים שהחלו במסעות המחקר שלהם באגן המערבי של הים התיכון, כבר בסוף המאה העשירית לפסה"נ, כינו את החלק הצפוני-מערבי של אפריקה 'מאחרים' שפירושו 'הארץ המערבית'. כבר בראשית המאה הראשונה ההיסטוריון הרומי סְטְרָבוֹ מְכַנֵּה את תושבי הממלכה 'מְאוּרִי', שם שחזר אל השפה הלטינית ובמאה השלישית שובש למוֹרִים. על פי המיתולוגיה היוונית, אטלס אשר נשא את הארץ על כתפיו, היה מלך מאוריטניה הראשון. על פי המיתולוגיה הוא עמד במיצרי גיברלטר, כאשר רגל אחת שלו ניצבת באירופה והשנייה באפריקה. המלך ההיסטורי הראשון של מאוריטניה, המוכר לנו, היה 'פְּגָה' אשר שלט בין השנים 218-210 לפסה"נ. בשנת 33 לפסה"נ הייתה מאוריטניה לממלכת חסות של רומא, אשר המליכה עליה את ג'ובה השני שגדל וחונך ברומא. בשנת 44 לסה"נ הקיסר קלאודיוס סיפח את הממלכה לרומא ומינה מושל בראשה.

רצפת פסיפס בוולוביליס

בשנות המשבר שפקד את האימפריה הרומית כתוצאה מפלישות השבטים הברברים, ומרי אזרחי שכמעט והתדרדר למלחמת אזרחים, חלקים מן הפרובינציה מאוריטניה נכבשו על ידי שבטי התמזגית. בסוף המאה השלישית השלטון הרומי הישיר נותר רק בכמה ערי חוף, כגון: ספטום (כיום סאוטה) בפרובינציה מאוריטניה טינגיטנה ושרשרל במאוריטניה קיסרינסיס. הקיסר דיוקלטיאנוס

(284-305) נואש מן המאבק המתמיד בשבטי התמזגית שתקפו תדיר את הפרובינציה. הוא ארגן מחדש את המנהל בצפון-מערב אפריקה. המושבות לאורך חופי האוקיינוס האטלנטי פונו וכך גם החלקים הפנימיים של הפרובינציה, למעט העיר וולוביליס לה הייתה חשיבות כלכלית רבה. השליטה הרומית הצטמצמה לערים שלחופי הים התיכון ובהן טינגיס (טנג'יר).

רומא איבדה לחלוטין את השליטה בחופי צפון אפריקה לאחר הפלישה הוונדלית מחצי האי האיברי בשנת 429 לסה"נ. לאחר נפילתה של רומא, בשנות השלושים של המאה השישית, כבשו הביזנטים מידי הוונדלים את כל הערים שלחופי צפון אפריקה והשליטו שלטון ביזנטי ישיר על הערים ספטום וטינגיס. העיר טינגיס בוצרה ונבנתה בה כנסייה. הכיבוש המוסלמי של המגרב החל כבר במאה השביעית בימי שלטונה של החליפות האומאית. הכיבוש נתקל בהתנגדות עזה של שבטי התמזגית בכל צפון אפריקה. כך בתוניסיה, בלמו השבטים את התפשטות הצבא המוסלמי שבראשו עמד עוקבה איבן נאפי ועקבו את המשך הכיבוש של צפון אפריקה, שהושלם רק בראשית המאה השמינית. הכיבוש הערבי הביא עמו הן את השפה הערבית והן את דת האסלם. לאחר כיבושה של מרוקו היא נכללה בפרובינציה 'איפריקה', תחת המושל הכללי של הפרובינציה שמושבו היה בקירואן. כבר בראשית השלטון המוסלמי בצפון אפריקה החלה שכבת ההנהגה בקרב שבטי התמזגית להתאסלם. אך בתהליך ההתאסלמות הם שימרו מנהגים ואורחות חיים מסורתיים

המאפיינים אותם עד היום. תהליך ההתאסלמות הושלם בהדרגה במאות השנים שבאו אח"כ. בשנת 711 מושל טאג'יק זיאד אבן טריק, חצה בראש צבא שהורכב מ 1,700 לוחמים ברברים את מיצרי גיברלטר אל דרום ספרד. הייתה זו ראשית הכיבוש של חצי האי האיברי וחיסולה של ממלכת הוויזיגותים.

בשנת 710 נוסדה בהרי הריף אמירות ערבית ראשונה שהייתה בת חסות של החליפות האומאית, אמירות ששרדה עד המרד שפרץ נגד בשנת 739 שלאחריו נוסדו שלוש ממלכות ברבריות, בהן: ממלכת המקנסה בסיג'ילמסה שבדרום-מזרח מרוקו וממלכת הבוואטה לחוף האוקיינוס האטלנטי בדרום-מערב מרוקו.

השושלת האידיריסית (Idrisids Dynasty) - בשלהי המאה השמינית לסה"נ, נמלט למרוקו אידריס איבן עבדאללה שהיה נין של חסן, נכדו של מוחמד. הוא נמלט לאחר כישלון מרד שפרץ בעירק נגד החליפות העבאסית, שבעקבותיה רדפו העבאסים עד חורמה את כל המעורבים במרד ואת בני משפחותיהם. אידריס הגיע אל העיר וולג'ביליס בה התגוררה אוכלוסייה נוצרית גדולה ואוכלוסייה יהודית - פליטי רדיפות הדת של הרומאים - לצד בני השבטים. אידריס שהיה שיעי, בניגוד לבני השבטים שקיבלו את האסלם הסוני, הצליח לשכנע את ראשי שבט האוורבה לנתק את קשריהם עם החליפות העבאסית. בשל קשרי הדם שלו עם מוחמד הם העמידו אותו בראשם והוא יסד בשנת 788 את השושלת הערבית הראשונה במרוקו. השושלת האידיריסית שלטה על חלקים נרחבים בצפונה ובמרכזה של מרוקו אך הם כשלו בניסיונותיהם לכיבוש ממלכת הבורגוטה ואת דרום מרוקו. בשנת 917 הותקפה הממלכה האידיריסית על ידי בני השבט הברברי מיקנסה שפעלו בשירות החליפות הפאטימית מתוניס. בשנת 927 באה השושלת אל קיצה וצפון מרוקו עברה לשליטת הפאטימים.

שושלת המורביטון (Almoravid dynasty) - בראשית המאה ה-11 הברברים משבט הסנהג'ה, שהתאסלמו, קבלו על עצמם את אחת האסכולות המשפטיות של השריעה והחל משנות ה-50 של המאה ה-11 החלו בכוח הזרוע להפיץ את תפיסת עולמם. הם קראו לעצמם מורביטון, שם המציין לוחמים מוסלמים המוצבים בריבטים (מצודות גבול) ועוסקים גם בלימוד אסלם. הם החלו את פעילותם במדבר הסהרה ובדרום-מזרח מרוקו, ובשנת 1054 השתלטו על עיר המסחר החשובה סיג'ילמסה. בשנת 1061 הם כבר השתלטו על שבטי הרי האטלס הגבוה והגיעו למישורים שמצפון להם. גדול המצביעים של המורביטון, יוסוף בן תשפין, ייסד בשנת 1080 את העיר מרקש, והמשיך במסעות הכיבושים שהסתיימו בכיבוש צפון מרוקו וחלק מצפון-מערב אלג'יריה. בשנת 1086, המוסלמים באנדלוסיה מזמינים את יוסוף בן תשפין לסייע להם במלחמתם באלפונסו ה-IV מלך ליאון וקסטיליה. בהמשך הוא כבש את מרבית שטחי חצי האי האיברי וסיפח אותם לשלטונו. אך כבר בראשית המאה ה-12 החלה השקיעה כאשר בראש ובראשונה המורביטון איבדו שטחים באנדלוסיה לידי מלכי קסטיליה ואַרְגוֹן. בשנת 1147 נכבשה מרקש על ידי המוואחידון, כיבוש שסימן את נפילתה של השושלת אשר באה אל קיצה בשנת 1055.

חליפות המוואחידון (Almohad Caliphate) - השושלת נוסדה על ידי אַבְן טוּמָאֶרְט איש דת שהרחיב את ידיעותיו הדתיות בעליה לרגל למכה ובשהייה ממושכת בחצי האי ערב ובמרכזים דתיים בצפון אפריקה. בשובו לצפון אפריקה בשנת 1117 הוא התחיל להטיף ולאמץ את הפרשנות המליכית של השריעה בשונה מהפרשנות החאנפית שהייתה מקובלת על שושלת המורביטון. הוא דגל בשמרנות דתית קיצונית והטיף נגד מתירנות, לחם נגד חנויות יין והטיף לקיום מצוות האסלם במלואם. בשנת 1120 הגיע עם חבורה של נאמנים לפאס שם עלב בנסיכה מבנות המורביטון על שהתהלכה ברחוב ללא רעלה. הוא המשיך למרקש והתעמת עם אמיר העיר על מתירנותו. הסכנה שעורר הובילה לאיום על חייו והוא

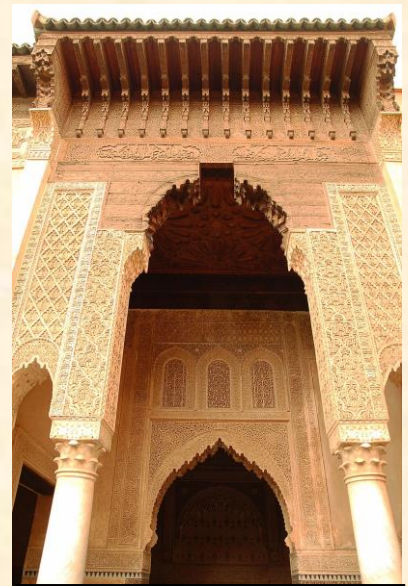
נמלט מן העיר אל האטלס הגבוה. בהרי האטלס, ממרכזו בטין מאל, הפיץ את תורתו בין שבטי הברברים, השפעתו גברה ועוד שבטים הצטרפו אליו. במשך שמונה שנים נאמנו ניהלו בהרי האטלס הגבוה מלחמת גרילה נגד המורביטון. ניסיון לכבוש את מרקש הסתיים בתבוסה קשה ובשנת 1130 מת אבן טומארת. את מקומו תפס עֶבְד אֵל מוּמִין, שהשכיל לשקם את כוחם של המוואחידון לאחר התבוסה למורביטון. משנת 1130 ועד למותו בשנת 1163, עבד אל מומין חיסל את שושלת המורביטון, והשתלט על כל מרוקו, וצפון מרוקו עד גבולה המערבי של מצרים. בין השנים 1146-1173, המוואחידון כבשו את חצי האי האיברי מידי שרידי שלטון המורביטון לאחר שהוזמנו על ידי הנסיכים האנדלוסים שספגו תבוסות מממלכת קסטיליה. עם מותו של עבד אל מומין בשנת 1184 ירש אותו יעקב אל מנצור אשר באותה השנה, העביר את בירת אנדלוסיה מקורדובה לסיביליה בה הוא יוזם את בניית הג'ירלדה. זאת לאחר שהמוסלמים באנדלוסיה פונים לעזרתו לאחר שאיבדו שטחים לממלכת קסטיליה הנוצרית. בעקבות נצחונו על הנוצרים, יעקב אל מנצור משקם ריבאט בשפך נהר הבורגר ומעביר את הבירה ממרקש לעיר חדשה שהוא מיסד שלימים נקראת רבאט. ימי שלטונו של יעקב אל מנצור (1184-1199), היו שנות גזירה לנוצרים וליהודים. בשל שמרנותם וקנאותם הדתית, פעלו המוואחידון נגד מוסלמים שנחשדו שאינם מקיימים את חוקי האסלם ככתבם וכלשונם. בהתבססם בשלטון, נתפסו יהודים ונוצרים רבים ונדרשו להתאסלם. מי שלא התאסלם דינו הייתה מיתה. יהודים רבים התאסלמו, חלקם למראית עין, רבים אחרים נמלטו מאנדלוסיה שתחת שלטון המוואחידון אל הממלכות הנוצריות שבצפון חצי האי האיברי. יהודי מרוקו נמלטו מן הערים והעיירות אל אזורי השוליים והתיישבו במאות כפרי הברברים. אחרים, ובהם משפחת הרמב"ם, שהתגוררה בפאס, נמלטו אל מחוץ להישג ידם של המוואחידון. רבים מיהודי מרוקו וצפון אפריקה מתו על קידוש השם ועוד רבים אחרים המירו את דתם. ימי שלטונם של המוואחידון גרמו לחיסולה הכמעט מוחלט של הנצרות בצפון אפריקה ופגעו קשות בקהילות היהודיות.

בשנים 1199-1214 איבדו בהדרגה המוואחידון שטחים בחצי האי האיברי אשר נכבשו על ידי מלכי הנוצרים. שנים אלו סמנו את נפילתה של השושלת שנמשכה בהדרגה ותוך תהפוכות רבות עד לחיסולה הסופית בשנת 1269.

השושלת המרינידית (Marinid dynasty) - המרינידים היו שבטי משנה של אגודת שבטים גדולה יותר שהתגוררה באלג'יריה של ימינו, לפני שנדחקו לדרום-מזרח מרוקו ובהמשך למערב אלג'יריה עקב הכיבוש הערבי במאה ה-11. בהגיעם לצפון-מזרח מרוקו, הם הכפיפו את עצמם לשלטון המוואחידון בתחילה אך לאחר זמן קצר החלו לגבות מיסים מן התושבים ולהשליט עליהם את מרותם. בשנת 1215 החריפו יחסיהם עם המוואחידון, וניסיונותיהם לכבוש את מזרח מרוקו כשלו. במשך השנים הבאות הם התיישבו בהרי הריף שבצפון מרוקו. היו אלו השנים בהם המוואחידון נחלשו ואיבדו שטחים לנוצרים ולשליטים בצפון אפריקה. בשנים 1244-1248 המרינידים כבשו את פאס ורבאט, ובשנת 1269 הם כבשו את מרקש. ניסיונותיהם לסייע למוסלמים באנדלוסיה, במלחמתם בממלכת קסטיליה, כשלו והמוסלמים איבדו עוד שטחים לנוצרים. בשנת 1276 הם ייסדו, בצמוד למדינה של פאס, את עיר המנהל פאס אל ג'דיד (פאס החדשה). תקופה זו היא תור הזהב של פאס, שצמחה והפכה לעיר המרכזית במרוקו. בימי הזוהר של שלטונם הם בנו בכל ערי מרוקו מדרסות בהן חונכו אנשי דת רבים. ניסיונותיהם לכבוש מחדש שטחים באנדלוסיה, אשר נכבשו על ידי ממלכת קסטיליה, זכו להצלחה חלקית ובתגובה תקפה קסטיליה ערים במרוקו. ימי הזוהר של השושלת היו במאה ה-14 עת כבשו חלקים מצפון אפריקה בואכה תוניסיה, אך במחצית השנייה של המאה, הם איבדו שטחים אלו למורדים שונים, ואף נאלצו לסגת מכל השטחים שכבשו באנדלוסיה למעט מן העיר קדיס. זו גם הייתה ראשית שקיעתה של השושלת, ראשי שבטים

במרוקו השתלטו על שטחים שונים. ראשי מסדרים סופים צברו כוח וייסדו צבאות פרטיים שלחמו במרינידים ואחד במשנהו. בראשית המאה ה-15 כבשה פורטוגל מספר ערים לחופי מרוקו, כחלק מן המאבק שלה באסלם ובכוונה להעביר את המלחמה מחצי האי האיברי לשטח מרוקו. באותו הזמן, שבט מקורב למרינידים אותו הנהיגו הוואטסים, השתלט על צפון מרוקו, צעד שחייב את המרינידים לשתפם בשלטון. מאבקי הכוח בין המרינידים לוואטסים הובילו ב-1465 להשתלטות הוואטסים על השלטון ולהדחת המרינידים.

השושלת הוואטסית (Wattasid dynasty) - כמו השושלת המרינידית גם בני השושלת הוואטסית מוצאה מן השבט הברברי הנֶנְטָה. שתיהן היו קרובות משפחה ובימי השושלת המרינידית חלק מן המשרתים בממשל היו וואטסים. בימי שלטון שתי השושלות, במאה ה-15 ובראשית המאה ה-16, הייתה מרוקו נתונה במשבר כלכלי, פוליטי, חברתי ותרבותי. גידול האוכלוסייה נעצר והמסחר עם הדרום נקטע בשל השתלטות הפורטוגלים על נמלי מפתח בחופי מרוקו. השתלטות זו הייתה המניע של שתי השושלות להכרזת מלחמת ג'יהאד לסילוק הכופרים מעל אדמת מרוקו, אך שתיהן כשלו בכך. כל זאת הוביל לפגיעה כלכלית בכל ערי מרוקו ולהתפשטות העוני. הוואטסים נכשלו בקיום הבטחתם לסלק את הפולשים הפורטוגלים, אשר בימי שלטונם השתלטו על עוד ערים בחוף מרוקו. את חולשתה של השושלת ניצלו בדרום מרוקו בני השושלת הבאה, השושלת הסעדיית אשר בשנת 1524 כבשה את מרקש. בשנת 1537 הם כבשו את אגדיר מידי הפורטוגלים, ניצחון שהעניק להם אהדה רבה וסייע להם בהשתלטות על ערים נוספות שהיו כבושות על ידי הפורטוגלים. בשנת 1554 הם רצחו את השולטן הסעדי האחרון ותפסו את השלטון. בשנת 1438 בנה השולטן המרינידי את המלח הראשון (הרובע בו התגוררו היהודים) בעיר פאס, בקרבת הארמון. מכאן ואילך כל מקום בו התגוררו יהודים כונה מלאח.

קברי הסעדים

השושלת הסעדיית (Saadi dynasty) - בשנת 1554 עלה לשלטון מוחמד אל שייך הראשון בין שולטני השושלת. הסעדים, שהיו ערבים, טענו שהם צאצאי הנביא מוחמד בשל היותם צאצאי עלי ואשתו פאטימה בתו של מוחמד. לצאצאי מוחמד מעמד מיוחד באסלם והם נערצים על ידי המאמינים. הסעדים הכריזו מלחמה על ראשי המסדרים הסופים אשר צברו כוח רב ועמדו בראש צבאות פרטיים. ראשי המסדרים הסופים לחמו האחד בשני על שליטה על מרכזי הסחר וערי מרוקו, ועל הביטחון בדרכים. הביטחון האישי היה בשפל המדרגה, הכלכלה קרסה וחוסר היציבות שלט בכל. הם הכריזו מלחמת ג'יהאד על הערים שעדיין נותרו בשליטת הפורטוגלים. בד בבד עם המאבק של הסעדים להשתלט על מרוקו ולפרק את המסדרים הסופים מן הצבאות הפרטיים, הם נאלצו להיאבק בניסיונות של העות'מאנים (שכבשו את אלג'יריה), לכבוש שטחים במרוקו. מאבקו של מוחמד אל שייך, מיסד השושלת הסעדיים ברציחתו על ידי חיילים תורכים שהתחזו לסוחרים. ראשו נערף ונשלח אל השולטן באיסטנבול. לאחר מותו ירש אותו בנו, שבראשית ימי שלטונו נאלץ להיאבק בטוענים נוספים לכתר. לאחר שכולם נהרגו או נמלטו השתלט אחמד אל מנצור על כל מרוקו. אחד מן הטוענים לכתר נמלט לפורטוגל. הוא שכנע את סבסטיאן, מלך פורטוגל, לתקוף את מרוקו בכדי להושיבו על כס השולטן, בתמורה לזכויות סחר. הפורטוגלים, בסיוע הטוען לכתר, פלשו למרוקו וצבא השולטן יצא לעברם. שני הצבאות נפגשו בקרבת שפך נהר הסבו בצפון-מערב מרוקו. בתום יום הקרב הובסו הפורטוגלים. בקרב

נהרגו סבסטיאן מלך פורטוגל והטוען לכתר הסעדי. מספר שעות לאחר הקרב מת ממחלה גם השולטן. קרב זה זכה על ידי ההיסטוריונים לשם "קרב שלושת המלכים".

על כס השלטון עלה אחמד אל מנצור שגם הוא נאלץ להיאבק נגד טוענים לכתר. לאחר שביסס את שלטונו, הוא ניצל לטובתו את ניצחון הסעדים על הפורטוגלים. בשבי הסעדים נפלו חיילים רבים וביניהם בני אצולה פורטוגלים. אחמד אל מנצור שחרר אותם טיפין טיפין תמורת כופר רב שהעשיר את קופת האוצר. תאוותו לעושר, הובילה אותו לכבוש את סימבוקטו שבמאלי בכדי להשתלט על מכרות הזהב שבקרבתה ועל הסחר בזהב. כל אלו מלאו את האוצר בכסף רב, מה

שהעניק לו את הכינוי "אחמד אל דהבי" (אחמד המזהב). בכסף הרב הוא החל לבנות מבנים רבים בבירה מרקש ובין השאר בנה עבור עצמו את ארמון "אל בהאדי" אותו עיצב בהשפעת ארמונות איטליה בה ביקר. הוא ציפה את הקירות בשיש קררה אותו רכש תמורת סוכר, הגידול הבולט במרוקו, שהיה לו ביקוש רב באירופה. לאחר מותו נקלעה השושלת למלחמת

ארמון אל-בהאדי במרקש

ירושה שסימנה את תחילת שקיעתה שנמשכה לאורך שארית המאה ה-16 וראשית המאה ה-17. בכל ימי שלטונה של השושלת היא לחמה במושבות הפורטוגליות לחופי מרוקו אשר נפלו לידיהם אחת אחרי השנייה, למעט שתי ערים, סבטה ומלילה. המאה ה-16 ידעה אירוע משמעותי נוסף. מלך ספרד שנואש מן הסיכוי לשלב את האוכלוסייה המוסלמית הנרחבת שנתרה באנדלוסיה, לאחר כיבושה של גרנדה, ב-1492, החליט לגרשם. רבים מן המגורשים הגיעו לחופי צפון אפריקה ולמרוקו. חלק מהם התיישבו ברבאט. בחפשם נקמה בספרדים, החל חלק מהם לעסוק בשוד ימי שהיה כבר נפוץ עוד קודם לימים אלה. השוד הימי פגע קשות בסחר בים התיכון ובאוקיאנוס האטלנטי ובמיוחד בסחר עם יבשת אמריקה. בתגובה הספרדים והמעצמות האחרות גייסו לשורותיהם שודדי ים שפעלו נגד ספינות מוסלמיות. תגובה נוספת של הספרדים הייתה הפגזות על ערי החוף במרוקו ואף השתלטות על מספר ערים בכדי לבלום את השוד הימי. שודדי הים נחלקו לשתי קבוצות, הפריבטים שהיו עצמאיים והקורסרים שפעלו בחסות ממשלה או שליט תמורת אחוזים מן השלל ומן השבויים שנמכרו בשווקי העבדים במרוקו.

השושלת העלאוויית (Alaouite dynasty) - בשלהי ימיה של השושלת הסעידית החלה לפעול בדרום-מזרח מרוקו משפחה מצאצאי הנביא מוחמד. גם משפחה זו כמו הסעדים מוצאה מצאצאי עלי אבן טאלב, חתנו של מוחמד. מיסד השושלת שריף אבן עלי החל לפעול בתפילאלאת שבדרום-מזרח מרוקו. הוא איחד סביבו מספר שבטים במאבקם נגד חדירת שבטים אחרים. לאחר תהפוכות שונות הוא הצליח להשליט חוק וסדר בחלק זה של מרוקו שהיה נתון לשליטתם של תקיפים מקומיים. ניסיונותיו לכבוש מידי הסעדים את מזרח ואת צפון-מזרח מרוקו כשלו וכך גם ניסיונות להפילם מן השלטון. לאחר מותו, ירש אותו בנו, מולאי ראשיד, אשר בניגוד לאביו הצליח להרחיב את שטחי שלטונו ולגייס לשורותיו תומכים נוספים. הוא הצליח לכבוש את מרקש, פאס ושאר חלקי מרוקו ולהכפיפה תחת שלטון מרכזי אחד. בימיו מרקש המשיכה לשמש בירת השולטנות ואת אחיו מולאי איסמעיל מינה למושל העיר מְקַנְס. לאחר מותו של מולאי

ראשית, בתאונת רכיבה, בגנים המלכותיים במרקש, ירש אותו מולאי איסמאיל. במשך כל ימי שלטונו של מולאי ראשית וגם בראשית ימי שלטונו של מולאי איסמעיל, פרצו מידי פעם מרידות בעיר פאס שנותרה נאמנה לשושלת האידיריסית אשר חדלה להתקיים. בנוסף לכך, התמודד מולאי איסמעיל עם מרידות של שבטי הברברים בהרי האטלס והריף. מרידות אלה דוכאו באכזריות רבה ואלפי בני אדם מצאו את מותם במסעות הדיכוי. בשל המרידות בפאס ומכיוון שהיה מושל מקנס עד למות אחיו, בחר בה כבירה ולאחר שדוכאו כל המרידות והשקט שב למרוקו, הוא פיזר חילות מצב בכל המקומות המרכזיים. פעולה נוספת שבה נקט, הייתה להכפיף תחת מרותו את כל שודדי הים שפעלו מחופי מרוקו, מה שהכניס לכיסו כסף רב, אותו ניצל לבניית ארמונות פאר, אורוות ומחסנים במקנס. הוא הרחיב את שטח העיר על ידי בניית חומה נוספת ואף בנה את הקסבה. בכסף הרב שזרם לאוצר השולטן, שבין השאר הגיע מפדיון שבויים שנלכדו על ידי הקורסרים, השתמשו גם להקמת צבא עבדים ושכירי חרב שהיה מבוסס על שחורים מאפריקה. מספרים שבעת חנוכת ארמונו הוקרב זאב שראשו נתלה בשער הארמון. לפתוחה של מקנס הוא הזמין סוחרים יהודיים לבוא ולהתגורר בה. חלקם שרתו בחצר השולטן ושימשו יועצים, שגרירים למדינות אירופה ואחד אף היה שר האוצר. הוא בנה עבורם מלאח חדש, מרווח יותר מזה שבתוך ה'מדינה'. ימי שלטונו נודעו בעריצותם ובאכזריותם אך בימיו מרוקו פרחה. לאחר מותו פרצו מאבקי ירושה והשולטנים שבאו אחריו איבדו שליטה על חלקים נרחבים במרוקו ששבו לשלטון ישיר של ראשי

השבטים הברברים. בהדרגה שקעה מרוקו בניוון, הכלכלה התמוטטה והיו פעמים בהם שלטונו של השולטן הצטמצם לאזורים הקרובים לעיר הבירה, שלרוב הייתה בפאס. היחלשותה של מרוקו היוותה כר נרחב למעצמות אירופה של המאה ה-19, שכל אחת מהן ביקשה לעצמה דריסת רגל והשפעה, ובמיוחד הן ביקשו לזכות בבלעדיות על ענפי סחר שונים עם מרוקו.

באב אל מנצור במקנס

השפעה זו באה לידי ביטוי באלצם את השולטנים, לאפשר לסוחרים אירופאים לייסד סוכנויות סחר במרוקו ואף להתיישב בה. השולטנים הגבילו את מקומות מושבם של הקונסולים והסוחרים האירופים לרובעים מסוימים באחת מערי מרוקו. כך בתחילה הותר להם להתיישב רק בטנג'יר. מעורבותם הגוברת של האירופאים ונוכחותם על אדמת מרוקו, הובילה לתסיסה ולקריאות לג'יהאד נגד הכופרים. כל אלו הובילו להתערבות נוספת של המעצמות ובמיוחד של צרפת, שלאחר שכבשה את אלג'יריה והשתלטה על תוניסיה, ביקשה לצרף גם את מרוקו. בשיאם של מאמצים אלה נחתמו אמנות והסכמים שונים שהובילו בשנת 1912 את הצרפתים לכפות על השולטן לחתום על אמנת פאס המעניקה לצרפת חסות על מרוקו.

ימי החסות של צרפת 1912-1956 - לאחר החתימה על אמנת פאס, נכנסו לתוקפם מספר הסכמים בינלאומיים עליהם היו חתומות מעצמות אירופה. בנספח להסכם בין צרפת לבריטניה בשנת 1904, נוסף נספח סודי בו נקבע שאם צרפת תשתלט על מרוקו, רצועה רחבה לאורך הים התיכון תימסר לחסות ספרד וטנג'יר תימסר לשלטון בינלאומי. זאת, מכיוון שבריטניה לא רצתה שצרפת תשלוט על הצד הדרומי של מיצרי גיברלטר. בנוסף נקבע בהסכם ששטח בקרבת הגבול עם

ספרד יוגדר כמושבה הספרדית "סהרה הספרדית". לכן, מספר חודשים לאחר החתימה על "אמנת פאס" נמסר חוף הים התיכון לספרד ובהמשך נמסר לידיה חלק מזרם-מערב מרוקו. רק בשנת 1925 נקבעו הכללים הסופיים להפיכת טנג'יר לעיר בינלאומית. כבר בשנים הראשונות של החסות הצרפתית הם חלקו את שטחי החסות לשני אזורים: אזור אחד בו הם היו מעוניינים במיוחד, בשל האפשרויות הכלכליות הטמונות בו. אזור זה כלל את הערים הגדולות. לעומת זאת אזורי המדבר וההרים שלא היה בהם עניין כלכלי נותרו תחת שליטתם של השבטים הברברים בפיקוח צרפתי רופף. מרד שפרץ בשנת 1912 דוכא במהירות ובקשיחות ובסופו ביססו הצרפתים את שלטונם. בניגוד לכך, באזור החסות הספרדית המרידות זכו להצלחה רבה ורק בהתערבות צרפתית הן דוכאו. הצרפתים הפקיעו מידי תושבי מרוקו אדמות פוריות ופתחו עוד שטחי חקלאות אותם העניקו למתיישבים צרפתים שמספרם במרוקו גדל בהתמדה עד שנות ה-40 של המאה ה-20. בחיי היום יום של אזרחי מרוקו לא חל כל שינוי מכיוון ש"באמנת פאס" נקבע שהשולטן ימשיך וינהל את כל עניני הפנים של מרוקו. הרחקתם של תושבי מרוקו מעמדות ההשפעה הולידה בשנות ה-30 מחאות והפגנות בהן נדרשו השלטונות הצרפתיים לשתף נציגים מרוקאים במוסדות השלטון. מחאות אלו דוכאו לאחר מעצר מנהיגי המחאה. ההפגנות התחדשו ביתר שאת לאחר מלחמת העולם השנייה ובהדרגה שינו המפגינים את דרישתם מהשתתפות בעמדות הכוח לעצמאות מלאה שהושגה במאסר 1956.

מעצמאות ועד ימינו - לאחר שמרוקו זכתה בעצמאות

היה השולטן מוחמד בן יוסוף למנהיג המדינה, נערכו בחירות כלליות ומונתה ממשלה. מאוחר יותר שינה השולטן את תוארו למלך ושינה את שמו למוחמד ה-V. תחילה הוא היה צריך לייצב את שלטונו, במדינה שבה השבטים הברברים הורגלו במשך מאות בשנים למרוד בשלטון המרכזי ונהל את עניינם בעצמם. אחת המרידות שסכנה את שלטונו פרצה בהרי הריף, אך היא

דוכאה בראשותו של יורש העצר חסן. לאחר מותו של מוחמד ה-V, בשנת 1961, הוכתר בנו חסן ה-II למלך מרוקו. במשך 40 שנות שלטונו, המשיך המלך חסן, באמצעות כוחות הביטחון, לדכא כל ניסיון של התנגדות. פעילי אופוזיציה, מתנגדי משטר, מוסלמים קיצונים ואחרים הושלכו לכלא לשנים ארוכות, במקרה הטוב, ובמקרה הרע נעלמו בלי להותיר עקבות. פיתוח התשתיות היה אחד מן הדברים החשובים שנדרשו אך הם בוצעו בעיקר בחלקים המיושבים של מרוקו ובערים, אך אזורים נרחבים נותרו מאחור ועם תשתיות לא מספקות. בראשית שנות ה-70 היו שני ניסיונות הפיכה כושלים. בכדי להרגיע את הרוחות והתסיסה במרוקו יזם חסן השני את ההשתלטות על סהרה הספרדית אותה ביקשה ספרד לפנות. ההשתלטות על סהרה הספרדית גררה את מרוקו למלחמת גרילה נגד לוחמי המחתרת 'פוליסריו'. העימות גרר למשבר כלכלי קשה שהוביל להפגנות אלימות בראשית שנות השמונים של המאה ה-20. לאחר שנים ארוכות של שלטון מדכא וכלכלה לא מפותחת, בשנים האחרונות לחייו, פיתח חסן השני את הפוליטיקה והכלכלה המרוקאית. השינויים היו הדרגתיים, הותר למפלגות נוספות (למעט מפלגות אסלאמיות) להשתתף בבחירות, הוחל בהפרטה של חלק מן החברות הממשלתיות ונערכו שינויים בכדי לעודד השקעות זרות. לאחר מותו, הוכתר בנו, שאימץ את השם מוחמד ה-VI

למלך מרוקו. הוא שולט במרוקו עד ימינו ובימיו נערכו שינויים מרחיקי לכת בכלכלה ופוליטיקה במרוקו. אם זאת, לבית המלוכה ישנה השפעה גדולה על הפוליטיקה המרוקאית.

המלך מוחמד החמישי בן יוסף

(בערבית: محمد الخامس נולד ב-10 באוגוסט 1909 ומת ב-26 בפברואר 1961)

סולטאן מרוקו תחת כיבוש צרפתי בשנים 1927-1953 ומלך מרוקו העצמאית משנת 1955 עד 1961 נחשב לאבי האומה המרוקאית ומשחררה מהקולוניאליזם הצרפתי. מוחמד החמישי הוא בנו של יוסף, סולטאן מרוקו. הוא היה המלך העשירים בשושלת העלאווית המולכת במרוקו מאז אמצע המאה ה-17.

הוא נמנה עם תובעי העצמאות של מרוקו, והוגלה ממרוקו עם משפחתו על ידי השלטון הצרפתי למדגסקר. במקומו הובא לארמון ברבט מוחמד אבן ערפאת, קרוב רחוק של מוחמד בן יוסף, שהיה אז כבן 70. הגלייתו של מוחמד בן יוסף הגבירה את שאיפות העצמאות העממיות, המונים יצאו לרחובות להפגנות בכל הערים הגדולות במרוקו, התעמתו עם השוטרים והצבא הצרפתי ודרשו להחזיר את המלך מהגלות. ב-1 באוקטובר 1955, אחרי התפטרות מוחמד אבן ערפאת מהשלטון, החליטה ממשלת צרפת לאפשר את חזרתו של מוחמד בן יוסף למרוקו יחד בנו מולאי חסן (לימים המלך חסן השני) ולבטל את משטר החסות הצרפתי. בעקבותיה ביטלה גם ספרד את משטר החסות שלה, על החלקים שבהם שלטה, והמדינה זכתה לעצמאות. מרוקו התקבלה לאו"ם ב-3 במרץ 1956 והצטרפה לליגה הערבית. לאחר קבלת העצמאות המדינית שינה מוחמד החמישי את תוארו מ'סולטאן' ל'מלך'. למרות מאבקו לעצמאות, הצליח המלך מוחמד החמישי לשמור על יחסי קירבה ושיתוף עם צרפת, מעצמת החסות לשעבר.

יחסו ליהודי מרוקו

קיימת מחלוקת האם מוחמד החמישי הגן בפועל על היהודים אל מול משטר וישי במהלך מלחמת העולם השנייה או, לחלופין, האם היה חותמת גומי של השלטון הצרפתי. לאחר תבוסת צרפת לגרמניה הנאצית וייסוד משטר וישי

ביולי 1940, גברו חששותיהם של היהודים במרוקו מפני הבאות. למרות שעמד בראש מדינת חסות שנשלטה על ידי הממשלה הצרפתית, בפגישה שנערכה בין המלך למנהיגים היהודים באותה תקופה הוא הצהיר שהוא מחויב לדאוג לשלום נתיניו היהודים. למרות הצהרותיו, בשנים 1940-1941 החקיקה האנטי-יהודית שיושמה בצרפת נאכפה גם במרוקו, על ידי צווים מלכותיים עם חותמת המלך עליהם. משטר וישי תכנן לנקוט בהמשך צעדים חמורים אף יותר נגד יהודי צפון אפריקה, אך מבצע לפיד ושחרור מערב צפון-אפריקה על ידי האימפריה הבריטית בשלב מוקדם יחסית של המלחמה מנע את המשך התדרדרות המצב.

בשנת 1948 התרחשו פרעות בערים אוג'דה וג'ראדה נגד היהודים, זמן קצר לאחר שמוחמד החמישי נשא נאום אנטי-ציוני חריף, מה שפגע בתדמיתו החיובית בקרב היהודים.

המלך מוחמד ה-V בפגישה עם גמל עבד אל-נאסר

מיסודו של מכון ישראלי לארכיאולוגיה (ע"ר)

עם קבלת העצמאות, המלך קרא למנהיגים היהודים ואמר להם שכפי שהבטיח להם בעבר, ליהודים יינתנו אותן הזכויות כמו למוסלמים. בנאומו הראשון לאחר קבלת העצמאות חזר על כך שיינתן חופש דת מלא לכל נתיניו כולל היהודים. מספר יהודים קיבלו תפקידי מפתח במשרדים ממשלתיים ושר הדואר היה יהודי.

המלך היה מודע לגלי עלייה ההמונית ממרוקו לישראל אך תמיד חזר על כך שמרוקו זקוקה ליהודייה. כאשר הופיע בפני המלך אחד המנהיגים מהקונגרס היהודי העולמי כדי לשכנע אותו לשחרר את היהודים הוא ענה לו: "היהודים חיים על אדמת המגרב הברוכה זה אלפי שנים. גם לפני בוא האסלאם, הם חיו בינינו בכבוד ובהערכה, ועל פועלם למען מרוקו הם יישארו קרובים ללבי תמיד. אפילו שיעברו למדינות רחוקות היהודים של מרוקו ימשיכו להיות נתינים שלנו, ואנו חייבים להגן עליהם אפילו בהיותם רחוקים מאיתנו. אנחנו נלווה אותם בדרכם החדשה עם הרבה כבוד וחששות ושאלוהים יסלח להם על טעותם."

תגליות עולמיות – מסעות לארצות הברכות

מיסודה של עמותת מכון ישראלי לארכיאולוגיה, רחוב אופנהיימר 5, ת"ד 24, פארק המדע רחובות 7670105

טלפון: 08-6611330 ; פקס: 08-9101704 ; tagliot@tagliot.com

www.tagliot.com

יהדות מרוקו

במשך אלפיים שנה, למן העת העתיקה ועד ימינו, היו תולדות יהודי מרוקו שלובים ושזורים בתולדות הארץ. היהודים הטביעו את חותמם על החיים הכלכליים, החברתיים והמדיניים של הממלכה השריפית. הם מילאו תפקידים דיפלומטיים חשובים בשירותם של השליטים, ובעזרת קשריהם עם הקהילות היהודיות בעולם, שימשו גשר בין מרוקו לבין העולם שמחוץ לה. בתחילת שנות החמישים של המאה העשרים מנו היהודים למעלה מרבע מיליון איש. חלקם התגורר בערים וחלקם בכפרים הפזורים מהאוקיינוס האטלנטי במערב עד תאפילאלת וגבול אלג'יריה במזרח, ומחופי הים התיכון בצפון עד עמקי הסוס והדרע והאזורים הנידחים של מדבר סהרה בדרום. הנוכחות היהודית במרוקו החלה במאה הראשונה לפני הספירה, ומיוצגים בה רבדים תרבותיים מגוונים ועתיקי יומין. הרובד הראשון הוא הגרעין הפְּרָרְי המקומי. קיימות דעות שונות על היקפו. אגדות עיקשות, שאמתותן איננה ברורה, מספרות על ייהודם של שבטים ברברים בעבר הרחוק.

עם הרובד השני נמנים מהגרים מארץ ישראל שבאו בעקבות הפניקים והרומאים. שרידי מצבות שעליהן כתובות בעברית, מהמאה השלישית לספירה, נמצאו בוולוביליס (ליד מולאי אידריס), וכן בסאלָה (ליד רבאט) ובטינגיס (ליד טנג'יר). לפי מסורות עתיקות, בדרום מרוקו, היו התושבים באיפראן שבאנטי אטלס יהודים, ובחבל דרע השכן התקיימה ממלכה יהודית, אשר

בית כנסת דגאן בפאס

מייסדיה הגיעו מארץ ישראל לפני בוא האסלאם. הרובד השלישי הם מהגרים מחצי האי ערב ומאזורים שכנים, אשר הגיעו לאחר הכיבוש המוסלמי, במאה השביעית. הם התיישבו בעיקר באיפריקיה, היא תוניסיה של היום. הרובד הרביעי הם מגורשי ספרד משנת 1492. רבים מהם התיישבו במרוקו והשתלבו במארג הדמוגרפי והתרבותי של הקהילה היהודית המקומית. לקבוצות אלה נוספו יהודים ממוצא צרפתי, פולני, רוסי, תורכי, סורי וארץ-ישראלי, שהתיישבו במרוקו למן המחצית השנייה של המאה התשע-עשרה. עם הכיבוש המוסלמי במאה השביעית ובואם של הערבים נשתנה מעמדם של היהודים. הם נעשו "בני חסות" (ד'מים). בין היתר הם נאלצו להעלות את מס הג'זיה, ללבוש פריטי לבוש מבדילים, ובמקרה של סכסוך עם מוסלמי היה מעמדם המשפטי נחות. במאה האחת-עשרה השתלטה שושלת אל-מְרַאבְטון על מרוקו ואיחדה אותה עם ספרד המוסלמית. תקופת שלטונה התאפיינה בעליית הערים, ובמיוחד פאס, בקבלת השלטון המוסלמי בספרד ובהשתחררותה של יהדות מרוקו מן המנהיגות הבבלית והאיפריקית-התוניסאית.

במאות ה-12 וה-13 שלטה במרוקו שושלת אלמְנַחְדוּן. הראשון בשושלת היה מחמד אבן תוּמַרְת. יורשו, עבד אלמומין, ששלט בשנים 1130-1163, הרחיב את שלטונו עד לגבול מצרים במזרח והעמיק את שלטונו בספרד. מלכי השושלת, שמוצאם באטלס הגבוה, שאפו לטהר את האסלאם מכל השפעה נכרית, וכך הייתה ההתאסלמות הכפויה של יהודים במגרב למרכיב מהותי במסע הכיבוש של השליטים החדשים. שמות משפחה ממקור יהודי, כגון אלפּוּהִיִן (כהן), הקיימים עד היום בקרב מוסלמים במגרב, משמשים עדות להתאסלמות ההמונית של אותם ימים.

עם היחלשותה של שושלת אלמוחדון החלה החלוקה המדינית של צפון אפריקה לשלוש היחידות המדיניות הקיימות עד ימינו. בראש כל מדינה עמדה שושלת נפרדת – החאפזים בתוניסיה, הניאנים באלג'יריה ובני מרין, המרינידים, במרוקו. קהילות היהודים נפרדו לפי קווי החלוקה המדינית.

בעקבות עלייתה של שושלת בני מרין במרוקו התהדקו קשרי המסחר עם אירופה. הסוחרים האירופיים ניסו להשתלב במסחר הזהב אשר הגיע מאפריקה השחורה בכמויות גדולות, באמצעות שיירות שחצו את מדבר סהרה. הנסיבות החדשות הקלו על שילובם של יהודי המגרב הדרומי במסחר הזהב. הם ניצלו את פיזורם הגיאוגרפי לאורך נתיבי המסחר, והצליחו להבטיח במאות ה-14 וה-15 את הקשר בין שלושה אזורים: אפריקה השחורה, מרכז המגרב ואירופה שלחופי הים התיכון. בשנת 1438 יסדו המרינידים בפאס את המלאכה הראשון.

מגורשי ספרד שהגיעו למרוקו בסוף המאה החמש-עשרה נהנו מהפתיחות הרבה של השלטון המרכזי ושל החברה היהודית כלפיהם. הודות למספרם הרב - 20,000-40,000, הם היו רוב ביישובים רבים, כגון פאס, מקנאס, תיטואן, דבדו ועוד. אולם הם לא יצרו לעצמם קהילות נפרדות אלא נטמעו בקהילות היהודים בכל מקום שאליו הגיעו, מחופי הים התיכון בצפון ועד לעמקי הסוס, הדרע והדאדס ומבואות הסהרה בדרום.

שילוב המגורשים באוכלוסייה היהודית המקומית לא היה חד-כיווני, וניכרה בו הדדיות. כך, החל ממחצית המאה השש-עשרה לא נכתבו עוד תקנות הקהילה בשפה הספרדית-היהודית אלא בערבית-יהודית בלבד, ואילו המגורשים הביאו עמם, בין היתר, את התפיסה של נישואים מונוגמיים, ובהשפעתם היה ריבוי נשים לתופעה יוצאת דופן.

המגורשים הביאו להתחדשות תרבותית ורוחנית בקרב יהדות מרוקו, אשר נמשכה עד למאה ה-17. במחצית השנייה של המאה ה-17 נפגעו היהודים במרוקו בעקבות הידרדרות המצב הפוליטי. מצבם החמיר עוד יותר במאה ה-18, עם עליית השושלת העלוית-הפילאלית לשלטון והזעזועים הפוליטיים שפקדו את המדינה.

תפילה המונית להורדת הגשם בסוכות

לאורך כל השנים מאז הכיבוש המוסלמי של מרוקו ומעמד הד'ימה שנכפה עליהם, ידעו הקהילות (בעיקר הקהילות בערים) עליות וירידות. היו תקופות שפקדו אותן מהומות קשות והיו קורבנות בנפש. היו תקופות שהוטלו עליהם גזירות שונות והיו תקופות של פריחה. יהדות מרוקו טיפחה תרבות עשירה ושושלות רבנים חשובות הנהיגו אותה. יצאו ממנה פייטנים, דקדקנים, פוסקי הלכה ומוסיקאים שהותירו את חותמם על הקהילה.

לאחר הטלת החסות הצרפתית על מרוקו, חל שינוי מהותי במעמד היהודים, הצרפתים העניקו ליהודים שוויון זכויות ולראשונה מאז הכיבוש המוסלמי, הם לא היו עוד בני חסות וכל ההגבלות שהוטלו עליהם בוטלו. הותר להם להתגורר מחוץ לתחומי המלאכה. תגובתם של המוסלמים לשינוי במעמד היהודי לווה בתחילה בפרעות קשות בהם כמה עשרות יהודים קיפחו את חייהם. אט אט התייצבו היחסים והיו תקינים עד להקמתה של מדינת ישראל. הקמת המדינה עוררה שוב את ההמונים אשר תקפו מספר שכונות יהודים בכמה מערי מרוקו. הפגיעה ביהודים היוותה זרז למבצעי העלייה לארץ.

מלאח

(בערבית: אל-מלאח, الملاح) הוא שמו של הרובע היהודי בערי מרוקו, שם המקביל למושג "גטו" בקרב עדות אשכנז. בשנת 1438 הוקם המלאח הראשון בעיר פאס. מאוחר יותר הוקמו מלאחים נוספים במרקש (1568) ובמקנס (1682). עד המאה ה-19 המלאח נתפש כמאפיין של העיר הבירה, אך לא בהכרח של ערים אחרות. הסולטאן מולאי סלימאן אשר שלט בשנים 1792 - 1822 שינה זאת והפך את המלאח לתופעה נפוצה ברוב ערי מרוקו. הוא היה אחראי לבנייתם של מלאח במספר ערי נמל חשובות - רבאט, מוגדור, סלא ותואון, בה המלאח היה ידוע בשם הספרדי "Judería" - הרובע היהודי". בהמשך נבנו מלאח ברוב ערי מרוקו, ואף השכונות היהודיות הנפרדות בכפרים קטנים קיבלו את השם מלאח. ברבות מהערים הגירוש למלאח משאר חלקי העיר היה כרוך בסבל רב ליהודים.

קיימות מספר סברות לגבי מקור השם מלאח. סברה מקובלת אחת היא שהשם מלאח נובע מכך שהרובע היהודי הנפרד הראשון, שהוקם בעיר פאס, שכן בקרבת ביצות מלח. סברה אחרת היא שהיהודים הרבו באופן מסורתי לסחור במלח ולכן הרובע בו גרו נקרא "אל-מלאח". יש מקורות סותרים ולכן אין יודעים

מרבית פתוחות במלאח בפס. בבתי המוסלמים לא נהגו לבנות מרפסות בשל צנעת הנשים.

בביטחון את מקור השם.

המלאח היה תחום בחומות כדי להפרידו מהרבעים המוסלמים, ולצורך הגנה מפני פרעות אנטי-יהודיות שהיו תדירות, בעיקר בתקופות של אי-יציבות. בנוסף המלאח שכן לרוב בקרבת מוסדות שלטון, ובעיר הבירה, בקרבת ארמונו של המלך.

בערים שבהן התקיים מלאח נאסר על היהודים לגור מחוץ לו, ולרוב אף נאסר עליהם לצאת ממנו בלילות. רק לעיתים רחוקות היהודים קיבלו אישור להרחיב את שטח המלאח, ועקב כך מלאחים רבים היו צפופים ומחלות ועוני שררו באזורים מסוימים. כשמרוקו נכנסה תחת חסות צרפת ב-1912 היהודים הורשו שוב לגור בשכונות מחוץ למלאח, בעיקר בשכונות האירופאיות, תוך העלמת עין מצד השלטון. הצעירים והאמידים היו הראשונים לנצל את ההזדמנות כדי לעזוב את המלאח. בכמה ערים, ובראשם מקנס הקהילה היהודית של העיר אף בנתה לעצמה מלאח חדש, מודרני ומרווח יותר, במטרה למנוע את עזיבת המשפחות. בעת מלחמת העולם השנייה הופיעה מחדש תכנית לקיבוץ היהודים בתוך אזורי מלאח והיהודים שחיו מחוץ למלאח גורשו אליו חזרה על ידי פקידי משטר וישי. עם סיום מלחמת העולם השנייה התהליכים של עזיבת המלאח התחדשו ביתר שאת.

עם עלייתם של כמעט כל יהודי מרוקו לישראל והגירתם לארצות אירופה, המלאחים התרוקנו מתושביהם היהודים, ויושבו על ידי מוסלמים עניים, וכיום בחלקם משמשים נקודות פשיעה והזנחה, המלאחים הם חלק מהעיר העתיקה של ערים כגון פס, שהוגדרה כאתר מורשת עולמי, ומרקש ומהווים יעד תיירותי.

הספינה אגוז

בשנות החמישים והשישים של המאה ה-20, כאשר העלייה ממרוקו לארץ ישראל הייתה בלתי חוקית, פעלו סוכני מוסד בסיוע יהודים במרוקו ותנועות ציוניות בערי מרוקו, להעלאת יהודי מרוקו לארץ ישראל. העולים רוכזו תחילה במחנה מעבר בקזבלנקה ובמסווה כלשהו הועברו בחשכת הליל לחופי הים התיכון, שם המתינו להן ספינות שנחכרו או נרכשו על ידי המוסד. ספינות אלו הפליגו למרסיי או לגיברלטר, והיהודים הועברו למחנה עליה גדול שהוקם ליד מרסיי, בצרפת. ממרסיי הם הפליגו על אניות נוסעים לנמל חיפה. ביום רביעי ה-11 בינואר 1961 הגיעה הספינה אגוז לחופי אל חוסימה שבצפון מרוקו בכדי לאסוף עולים. את הספינה חזר המוסד בשנת 1960, ובכל אחת מהפלגותיה הוברחו ממרוקו לגיברלטר 40-50 עולים, ומשם הפליגו לישראל. הייתה זו ספינת מלחמה של הצי הבריטי ואחר כך ספינת מבריחים. בעליה החדשים התאימו אותה בקושי רב להעברת נוסעים. בהפלגה ה-13 טבעה הספינה אגוז. צוות הספינה כלל רב חובל, אנשי צוות ואיש קשר ישראלי, חבר הרשת הישראלית החשאית בצפון אפריקה. העולים באותו לילה טראגי היו תשושים מן המסע הממושך והמתח הרב שהיה כרוך בכך. הם נסעו 600 ק"מ מקזבלנקה, בדרכים עוקפות בשל המחסומים בכבישים ובשל ניסיונות השלטונות למנוע את המשך העלייה הבלתי חוקית לארץ ישראל. סך הכל עלו על הספינה באותו לילה 42 עולים, בני משפחות אחדות. זמן מה לאחר שכולם היו על הספינה ולמרות אי הנוחות הרבה, מרביתם נרדמו. איש הקשר הישראלי, חיים צרפתי, יליד פאס, קיבל תא קטנטן ומיקם בו את מכשיריו. הוא עבד בתנאים קשים אך לא התלונן. זו הייתה משימתו האחרונה ולאחריה היה עתיד לחזור לישראל ולהתחתן עם בחירת לבו. חיים עזב את מרוקו בשנת 1951, ומאז לא התגורר יותר ממספר חודשים במקום אחד. בשרותו הצבאי היה קשר בחיל הקשר והשתתף במלחמת סיני. אחר כך, בשל כישוריו ומוצאו, גויס למוסד והיה לחבר הרשת החשאית שהוקמה בצפון אפריקה. הוא עבד במרסיי ובגיברלטר, והשתתף בכל מסעותיה של הספינה אגוז משנת 1960. עכשיו יצא להפלגה האחרונה; בכיסו היה כרטיס טיסה לישראל.

הספינה הפליגה ללב ים ובשעת ההפלגה התפתחה סערה. אגוז העמוסה מעל ליכולת הקיבולת שלה, הטלטלה במים הסוערים משל הייתה קליפת אגוז. בשעה 15:00, במרחק 15 ק"מ מחוף מרוקו, קרעו הגלים חורים בחרטום הספינה והמים חדרו בעוצמה אדירה ושברו את השידרית, וכחמש דקות מרגע חדירת המים טבעה הספינה. שרידיה לא נמצאו מעולם גם לא גופותיהם של עשרים מנוסעיה, ובהם שישה ילדים, שלא הספיקו לקפוץ ממנה. גם האלחוטן חיים צרפתי, שהיה שחיין מצטיין, היה בין הנספים. הוא נשאר על משמרתו עד לרגע האחרון ולא הפסיק לשדר אותות מצוקה. עמיתו, איש הקשר בגיברלטר קלט את אותות המצוקה והזעיק עזרה אך זו איחרה להגיע. באסון נספה גם אחד מאנשי צוות הספינה, רב החובל פרנסיסקו מורילה ושני מלחים הצליחו להימלט בסירת ההצלה היחידה. עם עלות השחר אוניה ספרדית חילצה אותם. הם לא ידעו לציין את מקום האסון וכך אבד זמן יקר בחיפושים אחר ניצולים.

שלושת סוכני המוסד שפיקחו על המבצע, והיו האחרונים שעזבו את נקודת ההפלגה, לא ידעו דבר על הדרמה שהתחוללה אותה שעה בלב ים. הם יצאו לקטמה שלמרגלות הרי הריף, שם התגוררו והודיעו בטלפון למפקד הרשת שהכל עבר כשורה. במהרה הם נדרשו להתייצב במפקדה שבקזבלנקה ולמסור דין וחשבון מלא. למטה הם הגיעו בשעה 08:00. מפקד הרשת, אלכס גחמון, הודיע להם על טביעת הספינה יחד עם העולים ועם חיים. הוא זימן את פקודיו ואת המגויסים

המקומיים שהיו נוכחים בעת העלייה לספינה לישיבת חירום. ההודעה על האסון הגיעה אליו ישירות מגיברלטר, והוא מיהר להעבירה לאפרים רונאל, הממונה עליו, שניהל מפאריס שלוש רשתות חשאיות: באלג'יריה, במרוקו ובתוניסיה. רונאל הודיע שיגיע למרוקו באותו היום, הוא הבריך למפקדו בישראל, איסר הראל, ראש ה"מוסד", אלא שזה היה בסוור בנגב ולא יכול היה להשיב.

אלכס גחמון הגיע למרוקו חודשיים לפני כן, והחליף את שלמה חביליו, האיש אשר בשנת 1955 הקים את הארגון הסודי. עתה ניצב מול כישלון חמור, שלא היה כדוגמתו בימי קודמו. לראשונה, אחרי חמש שנים של פעולות חשאיות, בתנאים קשים ומסוכנים, נגדעו חיי אדם.

אלכס ואשתו נחתו בקזבלנקה בתחילת דצמבר 1960. הוא התחזה לאיש עסקים בריטי, שהגיע בלוויית מזכירתו-פילגשו: אשתו, כביכול, נשארה בלונדון. כרמית גחמון מילאה תפקיד חשוב במבצע. לפני כל הפלגה של הספינה אגוז, טלפנה לשירות המטאורולוגי הימי של מרוקו והציגה עצמה כתיירת עשירה המבקשת לברר אם תוכל להפליג ביכטה הפרטית שלה מנמל אל חוסימה. ב-10 בינואר, אחר הצהריים, התשובה הייתה חיובית. תחנת הרשת בגיברלטר קיבלה את אותו המידע: ההפלגה ה-13 של הספינה אגוז הייתה אמורה להתנהל ללא כל תקלה.

לאחר שהתברר האסון החלו חיפושים אחר ניצולים. החיפושים החלו לאחר שהגיעו אותות המצוקה ששודרו מגיברלטר, ואחר כך מן הספינה הספרדית שהעלתה על סיפונה שלושה ניצולים. אל מקום האסון הגיעו כוחות חילוץ ממקומות רבים. האניה אורפאוס וארבע ספינות מרוקאיות יצאו מנמל אל חוסימה. ספינה מהירה ומטוס שוגרו מבסיס חיל הים הבריטי בגיברלטר. מפקד הצי הצרפתי באלג'יריה לא המתין להוראות מפאריס ופקד על שתיים מספינותיו, שנמצאו בקרבת מקום, לשנות את מסלולן ולחוש לעזרה. בינתיים הבטיח ראש ממשלת צרפת מישל דברה לאלוף משנה עוזי נרקיס, הנספח הצבאי בשגרירות ישראל בפאריס, שצרפת תסייע בחיפושים. אבל כל זה היה מאוחר מדי.

המטוס הבריטי גילה רק עשרים ושתיים גוויות צפות על פני המים בעזרת חגורות הצלה עלובות. ארבע גברים, שלוש עשרה נשים, חמישה ילדים, שמתו מקור. החיפושים הופסקו ביום חמישי, 12 בינואר, בשעה 14:25.

התגובות החריפות שנשמעו בעולם בעקבות האסון, עוררו מבוכה וזעם בחוגי השלטון במרוקו. המערכה הנמרצת שנוהלה מירושלים העמידה אותם תחת אש צולבת של דעת הקהל העולמית. המלך ונתיניו התקשו להכיר את עצמם בדימוי בלתי מחמיא זה של ארצם, המאלצת את תושביה היהודים לנקוט בצעדים כה נואשים,

מאז הפסקת ההגירה החוקית בסוף 1956.

יורש העצר חסן קיבל משלחת של הקהילה היהודית, שהקמת הרשת החשאית העמידה אותה במצב רגיש. ד"ר ליאון בן זקן, רופאו וידידו האישי של המלך מוחמד החמישי, ומי שבעבר היה שר הדואר, דוד עמר, ראש הקהילה היהודית, ודוד משאש, רבה של הקהילה. חברי המשלחת נשבעו אמונים למלכם ולמולדתם מרוקו. לאחר דקות אחדות, בעוד המתרחשות

עומדת בחלל החדר, הם ביקשו שיותר להם לקבור את הנספים בטקס יהודי מסורתי. הנסיך נענה להם, בתנאי מפורש שהטקס יהיה מצומצם ביותר. עשרים ושתיים הגויות נטמנו בחיפזון בפינה מרוחקת של בית הקברות הספרדי באל חוסימה. איש מבני המשפחות לא הורשה להשתתף בטקס הקבורה.

הניסיון הראשון להעלות את עצמות הנספים לישראל נכשל לאחר רצח של ישראלי על ידי פלסטיני בעזה. בתגובה, פעילי "כך" חיללו אנדרטה שהקימו יוצאי מרוקו באשקלון לזכר מוחמד ה-V. עבור חסן השני תקרית זאת הייתה עילה לשים קץ למשא ומתן. בשנים לאחר מכן פנו ראשי ממשלת ישראל שמעון פרס ויצחק שמיר אל המלך חסן השני וביקשו להעלות את עצמות הנספים. את הבקשות העביר אליו סם בן שטרית, יו"ר הפדרציה העולמית של יהדות מרוקו, בתוקף היותו מיופה הכוח של המשפחות השכולות וממשלת ישראל. בן שטרית העביר גם את פנייתו של יצחק רבין, בספטמבר 1992, שהובילה למפנה. בפנייתו של רבין הודגש באוזני המלך כי זו בקשה, בשם המשפחות השכולות, שמניעה דתיים-הומניטריים והבקשה תתרום גם לתהליך השלום. צה"ל, הרבנות הראשית ומרכז ההסברה נערכו לטקסים ממלכתיים שבהם השתתפו בני המשפחות השכולות, ראשי המדינה ומשלחת נכבדה ממרוקו. הנספים נקברו בלוויה ממלכתית בהר הרצל.

סול "סוליקא" תג'ואל (1817 - 1834)

גיבורה יהודייה מרוקאית שזכתה לפרסום לאחר שהוצאה להורג בעריפת ראש בגיל 17, לאחר שהואשמה בהיותה מְרַתְדָה (מי שעזבה את דת האסלאם) ככל הנראה מבלי שהתאסלמה אי פעם. מסופר עליה כי אמרה "נולדתי כיהודייה ואמות כיהודייה."

חגואל נולדה בטנג'יר שבמרוקו בשנת 1817 לחיים ושמחה חגואל, להם היה בן גדול יותר בשם יששכר. אביה היה סוחר ותלמיד חכם שעמד בראש חברותא בביתו, ובכך סייע לבתו לגבש את אמונתה היהודית ולשמור עליה. אמה של חגואל הייתה עקרת בית. לפי היומן שפרסם רומרו, חגואל הייתה חברתה הטובה ושכנתה של מוסלמית אדוקה בשם טאהרה דה מסודי, שטענה כי הצליחה לשכנע את חגואל להמיר את דתה לאסלאם, דבר שנחשב למעשה צדיקות לפי האסכולה המאלכית. לפי ישראל יוסף בנימין, נוסע יהודי שביקר במרוקו באמצע המאה ה-19, חגואל הייתה נערה יפהפייה ושכניה המוסלמים אמרו כי "זה חטא שפנינה כזאת נמצאת בחזקת היהודים, ויהיה זה פשע להותיר להם תכשיט כזה."

חגואל הובאה בפני בית משפט והצטוותה לכרוע ברחץ בפני המושל המקומי, תוך התבססות על עדות בודדת וככל הנראה שקרית שהיא המירה את דתה לאסלאם. הפאשה המקומי הבטיח לה כי אם תתאסלם היא תזכה להגנה מפני הוריה, וכן למשי, זהב ונישואים לגבר צעיר ונאה. הפאשה גם אמר כי אם תסרב להמיר את דתה: "אני אעמיס עלייך שלשלאות... אני אדאג שבשרך ייתלש על ידי חיות פרא, את לא תראי את אור היום, את תמותי ברעב, ותסבלי את מלוא חומרת נקמתי ועלבונתי, בכך שעוררת את זעמו של הנביא."

חגואל ענתה לפאשה: "בסבלנות רבה אשא את משקל השלשלאות; אתן לצלעותיי להיקרע על ידי חיות פרא; אוותר לנצח על אור היום; אני אמות מרעב; וכאשר כל רשעי החיים יתקבצו עלי בגלל פקודותיך, אני אחייך לנוכח עלבונך, והכעס של הנביא שלך; כיוון שלא הוא, ולא אתה יכולתם להתגבר על אשה חלשה! ברור לחלוטין כי גן עדן לא מבשר טובות לגיור אמונתך."

בעקבות ההבטחה הזאת ציווה הפאשה להכניס את חגואל לתא חסר חלונות ואור, ולכרוך שלשלאות סביב צווארה, ידיה ורגליה. הוריה הנואשים של חגואל ביקשו את עזרתו של סגן הקונסול הספרדי, דון חוסה ריקו. הוא אכן עשה כל שביכולתו על מנת להציל את חגואל, אך כל מאמציו היו לשווא. הפאשה החליט לשלוח את חגואל לעיר פאס, ולתת לסולטאן להחליט על גורלה. התשלום על העברתה והוצאתה להורג הוטל על אביה, שאוים ב-500 מלקות ברגל אם לא יציית. בסופו של דבר שולמו ההוצאות על ידי דון חוסה ריקו, כיוון שאביה של חגואל לא היה יכול להרשות זאת לעצמו מבחינה כלכלית. לאחר שחגואל הגיעה לפאס ניסו הסולטאן והנוגש הראשי שלו לשכנע אותה להתאסלם. בנו של הסולטאן, שנדהם מיופיה של חגואל, ניסה גם הוא לשכנעה להתאסלם.

חגואל סירבה בתוקף. הסולטאן ציווה לערוף את ראשה של חגואל בכיכר ציבורית בפאס. רומרו תיאר את רגשות אזרחי פאס ביום ההוצאה להורג: "המורים, שהפנאטיות הדתית שלהם לא ניתנת לתיאור, התכוננו בשמחה רבה לחזות באירוע המחריד... יהודי העיר... היו שרויים בצער עמוק; אך הם לא היו יכולים לעשות דבר כדי למנוע זאת." ככל הנראה הורה הסולטאן לתליין לפצוע את חגואל לפני הנחתת המכה הקטלנית. הוא קיווה שהיא תיבהל ותסכים להתאסלם, אך חגואל סירבה. מילותיה האחרונות למענים שלה היו: "אל תעכבו אותי - עירפו את ראשי במכה אחת - כיוון שאמנם מתה אני, חפה מכל פשע, אך אלוהי אברהם ינקום את מותי."

הקהילה היהודית של פאס הוכתה בתדהמה לנוכח סיפור חייה ומותה של חגואל, וערכה מגבית לצורך תשלום הוצאות החזרת שרידי גופתה וקבורתה. לאחר מותה נודעה חגואל כ"סול הצדיקה" בקרב היהודים וכ"ללה סולייקה" (הגבירה הקדושה סולייקה) בקרב הערבים. קברה הפך לאתר עלייה לרגל עבור יהודים ומוסלמים כאחד. על מצבתה של חגואל יש אפיגרפיה בעברית ובצרפתית. תרגום הכתובת הצרפתית: "כאן נחה מדמואזל סולייקה חגואל נולדה בטנג'יר ב-1817 סירבה להיכנס לאמונה האסלאמית. הערבים רצחו אותה ב-1834 בפאס קרועה ממשפחתה. העולם כולו מתאבל על מותה." קורבנה שימש השראה לציירים ולסופרים.

לקריאה נוספת:

ז'ולייט חסין, סולייקה הצדקת הרוגת המלכות, ירושלים: מוסד ביאליק, 2012

הגיאוגרפיה של מרוקו

מרוקו היא ממלכה השוכנת בחלקה הצפוני-מערבי של יבשת אפריקה. במערב היא גובלת באוקיינוס האטלנטי, בצפון - בים התיכון. במזרח ובדרום יש לה גבול ארוך עם אלג'יריה ובדרום-מערב היא גובלת במאוריטניה. שטחה 710,850 קמ"ר (כולל הסהרה המערבית) ואוכלוסייתה מונה כ-35.7 מיליון נפש. מרוקו נחלקת לארבעה אזורים גיאוגרפיים:

א. הרי האטלס

ב. שולי הסהרה ונאות המדבר

ג. המערב האטלנטי

ד. מרוקו המזרחית

הרי האטלס

הרי האטלס הינם שלשלת הרים באפריקה הצפונית-מערבית. הם משתרעים מן הים התיכון בצפון עד מדבר סהרה בדרום, וממפרץ סירטה במזרח עד חוף האוקיינוס האטלנטי במערב. גבולם הדרומי נמשך בקו ישר כמעט, משפך ואדי דראע במערב עד העיר גאבס במזרח. אורכם כ-2,300 ק"מ ורוחבם כ-300 ק"מ, והם כוללים את האזורים החשובים ביותר של מרוקו, אלג'יריה ותוניסיה. מערכת הרי האטלס המרוקנית כוללת ארבעה רכסים:

רכס הריף

משלשלות הרי האטלס הגבוה והאטלס התיכון רכסי הרים צדדיים. החשוב בהם הוא רכס הריף, המשתרע ממצר גיברלטר במזרח, במקביל למישור החוף של הים התיכון, ואשר מבחינת התהוותו הגיאולוגית הינו ההמשך של הרי סירטה נוואדה בדרום ספרד. הוא בנוי רכסי אבן חול וגיר תלולים, המטפסים ועולים ממישור החוף. ראשי פסגותיו שסועים ומבוטרים. שיאו של הרכס בפסגת הר תידיעין שמגיעה ל-2452 מטר. הצמחייה דלה מאוד - איפה אי-שם שרדו חורשים טבעיים של אלון שעם, ורכסים חשופים רבים ניטעו בעצי אורן.

גבולו הדרומי של רכס הריף הוא מישור תאזה - מישור צר המפריד בין רכס הריף לאטלס התיכון - ובו נסללה אחת הדרכים המרכזיות המחברת את מערב אלג'יריה למערב האטלנטי. לאורך ציר תנועה חשוב זה נבנו הערים רבאט, מקנאס, פאס, תאזה ואוג'דה. הרכס עצמו קשה למעבר - בשל תלילותו היווה מאז ומעולם מחסום טבעי איתן, שכיבושו היה כרוך בקשיים עצומים. לכן הוא אינו משופע בדרכים סלולות, ואלה הקיימות צרות ומפותלות, דוגמת דרך שפשאואן - אוג'דה, הנחשבת למפותלת שבדרכי מרוקו.

בזכות סמיכותו של הרכס לים התיכון בצפון ולאוקיינוס האטלנטי במערב, הוא האזור הגשום ביותר במרוקו. כמות המשקעים הממוצעת עולה על 900 מ"מ בשנה. רוב המים מתנקזים מערבה, אל האוקיינוס האטלנטי, באפיקי הנהרות לוקוס וסבו.

רכס האטלס התיכון

רכס האטלס התיכון מתרומם ממישור תאזה, שהוא גבולו הצפוני. פסגת רכסיו מגיעה לגובה 3340 מ' בהר בו נאָפֶר. ההרים בנויים גיר המאופיין בדרגשים קשים ובטרשים (המזכירים את "תצורת ורדים" המופיעה אצלנו בגליל ובשומרון). הרכס משופע במערות ובתופעות קרסטיות רבות. במרכזו של הרכס ובשוליו המערביים מצויים גם תלים וולקניים, שבסמוך להם מחצבות טוף ורמות זרועות אבני בזלת (המזכירות את נוף הגולן). אפיקי הנחלים הפכו לנתיבי זרימה של לבה, כמו, למשל, יובליו העליונים של ואדי אום א-רביע, מן הגדולים שבנהרות מרוקו. שוליו הצפוניים של הרכס

תגליות עולמיות - מסעות לארצות התרבות

מיסודה של עמותת מכון ישראלי לארכיאולוגיה, רחוב אופנהיימר 5, ת"ד 24, פארק המדע רחובות 7670105

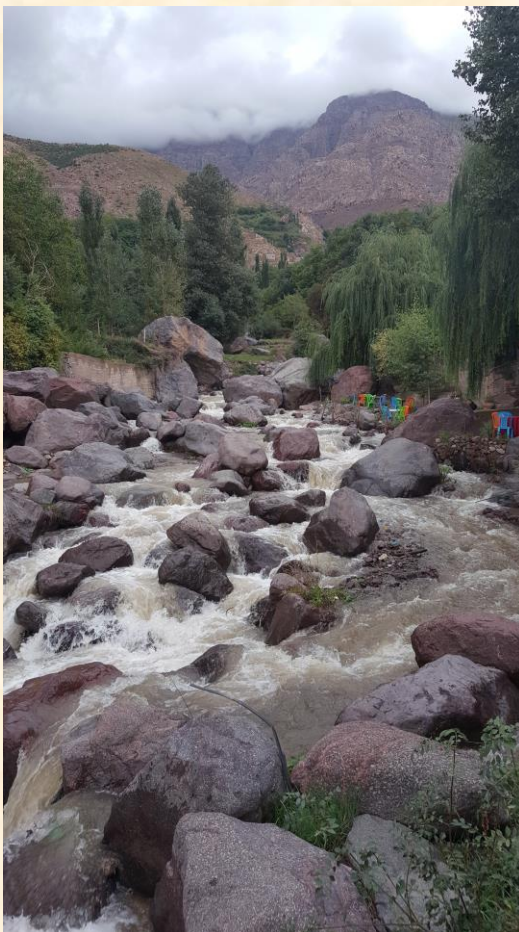
טלפון: 08-6611330; פקס: 08-9101704; tagliot@tagliot.com

www.tagliot.com

עשירים במשקעים - 800 מ"מ גשם בממוצע בשנה - ומשופעים במעינות ובשרידי חורשים טבעיים של אלון, ארז אטלנטי וערער. באזור זה ממוקמות עיירות הנופש היפות של מרוקו - איפראן, אימוזיר ואזרו. לצד התיירות, מבוססת כלכלת האזור על החקלאות, בעיקר על מטעי נשירים, גידולי שלחין ודגנים.

גבולו הדרומי של רכס האטלס התיכון הוא ואדי מלאווייה (Oued Moulouya), הארוך והמפותל שבנהרות מרוקו - 515 ק"מ אורכו - אשר מנקז את רכסי האטלס התיכון ונשפך לים התיכון מזרחית למְלִיָּה. נהרות נוספים הזורמים במורד הרכס ומנקזים את מימיו הם: ואדי אבו רגרג הנשפך לאוקיינוס האטלנטי בין רבאט לסאלי; ואדי מאלח, הנשפך לאוקיינוס האטלנטי ליד מוחמדייה וואדי אום ארביע הנשפך גם הוא לאוקיינוס האטלנטי, ליד העיירה אזימור.

רכס האטלס הגבוה

נחל שוצף למרגלות הכפר אימליל בהרי האטלס

אורכו של רכס האטלס הגבוה 700 ק"מ בקירוב, והוא נמשך מחוף האוקיינוס האטלנטי לכיוון צפון מזרח. כמה מפסגותיו מגיעות לגובה 4000 מ' והנישא מכולם הוא ג'בל טובקאל, שגובהו 4167 מ'. שולי הרכס הפונים לצפון-מערב - הצד שממנו מנשבות רוחות הים הלחות - מכוסים שרידי יערות ערער, אלון, עצי ארגאן ושיחי רוזמרין רפואי. מרכז הרכס בנוי סלעי יסוד שעוצבו בפעולת קרחונים, וסלעים מותמרים - שנוצרו כתוצאה מחיכוך ולחץ. בשולי הרכס מחשופי אבן גיר ואבן-חול.

הרכסים הגבוהים עוטים שלג במשך כמחצית השנה. במישורים ובבקעות שבשולי ההרים ובצלם מתקיים משטר אקלימי מדברי בצל גשם, כלומר, העננים החולפים מעל האזור כמעט אינם מורידים גשם, וכמות המשקעים שם מגיעה ל-100 מ"מ ממוצע בשנה בקירוב. יובליו הצפוניים של הרכס מתנקזים לוואדיות מלאווייה ואום ארביע מערבה לוואדיות תנספת וסוס הנשפכים לאוקיינוס האטלנטי. ומדרום - ואדי זיז וואדי ריש הזורמים דרומה ונבלעים במדבר סהרה. ואדי דאדס, ואדי וורוזאזא וואדי דראע, שגם הם זורמים דרומה ונבלעים בסהרה. ואדי סוס תוחם את רכס האטלס הגבוה מצד דרום ומפריד בינו לבין הרי מוליהאטלס.

רכס מוליהאטלס

מוליהאטלס הוא הנמוך שבשרשרות רכסי מרוקו. הוא בנוי סלע יסוד גרניט אדום (המזכיר מאוד את נוף ההר הגבוה של סיני). פסגת הרכס בהר לקסט, שגובהו 2359 מ'. המשכו של רכס הרים זה בהר סעירו - 2560 מ' גובהו - וביניהם מתנשא הר הגעש סירווא לגובה 3304 מ', והוא החוליה המחברת את שרשרת ההרים. האקלים באזור זה מדברי למחצה וכמות המשקעים הממוצעת נעה בין 200 ל-400 מ"מ גשם בשנה. ממערב לעיירה תלווין ולאורך עמק סוס ובמדרונות המשתפלים אליו שרדו יערות של עצי ארגאן, עץ שהוא אנדמי - כלומר, גדל רק באזור זה, עד לאוקיינוס האטלנטי,

האזור אינו משופע במים וכלכלתו מתבססת על חקלאות בעל, הכוללת: עצי שקד, תאנה, תמר, חרוב, זית, גפן ועוד. ירקות מגדלים בעיקר בעמקי הסחף או באפיקי יובלים ונחלים.

שולי הסהרה ונאות המדבר

ממורדות הרי מול־האטלס דרומה, למרחק של 1,500 ק"מ, עד לאזורי הסוואנה בקו הרוחב 16 מעלות, משתרע הגדול שבמדבריות העולם - מדבר סהרה. הסהרה המרוקנית משתרעת על מרבית שטחה של הסהרה הספרדית (הסהרה המערבית), מהרי האטלס ועד לגבול עם אלג'יריה.

בסהרה המרוקנית מופיעות על פני השטח שכבות מזוזואיות של אבן־חול ואבן גיר היוצרות סדרות של הרבדות בגובה 20-100 מ'. ההרבדות מפרידות בין מספר גדול של רמות מישוריות מכוסות בחמאדה. הבולטת שבהן היא חמאדת דראע בינה לבין האטלס מתנשא רכס ג'בל באני, שפסגותיו מתרוממות לכדי 1700 מ'. בשטח הרבדות ובחלק מהשקעים מצוי כיסוי של רג – דיונות חול. האחת ברג של אלמהזי והשנייה ברג שבי (Erg Chebbi), היא החולית המפורסמת של מרוג'ה. הצמח האופייני בחוליות הרג הוא המלענן הדוקרני ובמקומות אחרים מופיעים שיחים כגון שרביטן, רותם ורתמה. תצורה זו משמשת מרעה יחיד בקיץ. הרבדות החציץ נשלטות על־ידי חמאדת המדבר ולמישורי החמאדה אופיינית הפגוניה הדביקה. באפיקי הנחלים גדלים עצים כגון מיני שיטה, שיזף, אשל, כסיה, זקום מצרי, מרווה עבת עלים, תפוח סדום וסלְדוֹרָה פרסית.

מקורות המחיה של תושבי הסהרה המרוקנית מבוססים על גידול מקנה, סחר חליפין במלח, בשר, צמר וגרעינים, ועל חקלאות בנאות המדבר. נאות מדבר רבות פזורות בסהרה המרוקנית. הגדולות שבהן הן אקא, טאטה, פום זגויד ומחמיד. הן נהנות ממי הגשמים היורדים משולי האטלס הדרומיים. הנחלים זורמים דרומה, נבלעים בסהרה ומימיהם נחשפים בשכבות של מי תהום גבוהים. אספקת המים לנאות המדבר היא בעיקר מבארות, בהן גם בארות ארטיזיות, מעיינות, נחלים ומערכות מסועפות של פוגרות (שרשרת בארות).

לתוך תחומה של הסהרה פורצים הוואדיות תפילאלת ודראע, המנקזים את מי הגשמים היורדים על רכסי האטלס הגבוה, ולאורכם יושבים מאות כפרים שפרנסתם על גידול דקלים, דגנים, ירקות עונתיים ומקנה. מקורם של משפחות היהודים: דרעי, אדרעי, אדרי, דריי ועוד בחבל ארץ זה.

המערב האטלנטי

המערב האטלנטי כולל את כל התחום שבין האוקיינוס האטלנטי במערב למערכת הרי האטלס במזרח. אזור זה מאופיין ברמות ובמישורים. בצפון־המערב האטלנטי נמצא מישור נהר הסבו, שהוא הגדול במישורי החוף האטלנטי. דרומה לו נמצאות רמת שוויא ורמת דוכְאֵלָה. עמוק אל תוך היבשת משתרע מישור תדלה שבו זורם הנהר הגדול אום א־רביע. מדרום לו מישור הבחירה, ועוד דרומה מישור האוז, המנוקז על־ידי הנהר תנסיפט. ברצועה הקרובה לחוף האטלנטי,

המהווה את מישור דוכאלה יש הרבה מאוד ימות סגורות שהתנתקו מן האוקיינוס והן מהוות מקור שופע להפקת מלח ולמדגה. אדמות הרצועה החולית עשירות במי תהום גבוהים ומתוקים, והתושבים מעבדים אותן עד לקו המים. בקו החוף שבין מוגאדור לאגאדיר יורדים המורדות התלולים של הרי האטלס אל תוך האוקיינוס ממש, דבר שלא מותר מקום לעיבוד אדמה לחקלאות. לפיכך מתקיימת חקלאות אינטנסיבית באזור זה רק באפיקי הנחלים ובאגניהם הסמוכים לים. מאגאדיר דרומה מתרחבת רצועת החוף, והיא חודרת אל תוך היבשת במישורי עמק הסוס המפרידים בין האטלס הגבוה למול־האטלס. מעבר לעמק הסוס, שוב צונחים הרי מול־האטלס ישירות אל תוך הים, אולם מדרום להם נפתחים מישורים רחבי ידיים של חולות וחמאדות, כאלה המאפיינים את מרבית שטחה של הסהרה הספרדית, והם התחמים אותה מצפון־מערב.

בעבר הרחוק התקיימו במישורים אלה תרבויות פרהיסטוריות. לימים אכלסו אותם מושבות דייגים, נמלים ומאחזים אסטרטגיים ימיים שהפכו ברבות הימים לערי נמל ודיג, מרכזי מסחר ותעשייה גדולים שבהם התרכזה רוב האוכלוסייה - ארזילה, לאראש, קניטרה, סאלי, רבאט, קזבלנקה, אלג'ידידה, סאפי, מוגאדור, אגאדיר ולעיון.

מרוקו המזרחית

זהו אזור של רמות ומישורים גירניים וחוליים המשתרעים ממזרח לאטלס התיכון עד לגבול עם אלג'יריה. הרחב שבהם הוא מישור ריקאם, שנהר מלאווייה מנקז את שוליו המערביים.

רכסים והרי שולחן מתנוססים מעל פני המישורים המאופיינים בנוף של חמאדות. הצמחייה השלטת היא של צמחי מדבר, כמו שבר לבן, לענה מדברית, מיני יפרוקים ופרקרקים, חמאדת השיח, מלוח ורותם. בגלל אופיו המדברי של האזור הוא דל אוכלוסין ורוב תושביו יושבים בקרבת אפיק הנהר מלאווייה בערים מיסור, אוטאת אלחאג' וגרשיף, ומתקיימים על חקלאות שלחין אינטנסיבית.

תרבות מרוקו

דת – האסלם היא הדת הרשמית במרוקו המכתיבה את כל אורחות החיים במרוקו, המתנהלים ברוח מסורת האסלם והחגים באסלם, הרמאדן וחג הקורבן.

המשפחה – למשפחה חשיבות רבה במרוקו גם בעיר וגם בכפר וכל משפחה הינה יחידה כלכלית התומכת בחבריה. מהגרי העבודה הרבים שהגרו לערים הגדולות או אל מחוץ למרוקו, שולחים כסף לבני משפחותיהם, כסף שהינו מרכיב חשוב בכלכלת מרוקו. כסף זה משמש בכפרים ובערי השדה לבניית בתים מרווחים לבני המשפחה שנתרו לשמור על הרכוש ולעבד את החלקות החקלאיות. הבתים החדשים מהווים תחליף לבתי החומר והלבנים שננטשים.

מעמד האישה – מעמד הנשים במרוקו איננו שונה ממעמדן בשאר ארצות האסלם השמרניות. החברה במרוקו שמרנית וזה בא לידי ביטוי גם ביחס לנשים. למעט בקזבלנקה ובמידה פחותה ברבט, לא תראנה נשים בבית קפה, או במקום בילוי. נשים תצאנה לבלות במסעדות או באירועים תרבותיים אחרים רק בליווי המשפחה או בעליהן. מרבית הנשים עוטות חג'אב ולבושות בשמלות מסורתיות. בדרום מרוקו חלק מהנשים רעולות פנים. למרות כל זאת, ישנו כבוד רב לאשה והיא נערצת על ילידה הדואגים לה.

בחברה הברברית היחס לנשים מעט יותר משוחרר אך גם הוא מוכתב מן המסורת והאסלם. מכיוון שלפני שהברברים קבלו על עצמם את דת האסלם, היה לנשים מעמד גבוהה יותר מאשר בימינו, וישנן עדויות על נשים שירשו את בעליהן והנהיגו שבטים. כל זה בא לידי ביטוי במעט יותר פתיחות במגע בין נשים לגברים. על כך יש להוסיף, שמכיוון שבחברה הכפרית הברברית הנשים הן חלק מכח העבודה המשפחתי, הן נראות עובדות בשדות, בעוד שבערים הן נראות בעיקר בשעת קניות או רוכלות מן הכפר המגיעות למכור את מרכולתן.

מאז עלייתו של מוחמד ה-VI על כס המלוכה. התרחשה מהפיכה בחוקי מרוקו שנועדה לקדם את מעמד האישה באופן דרמטי. בין השאר ניתנה לאישה הזכות לבקש להתגרש, זכות שעל פי האסלם מוקנית רק לגברים. הותר לנשים לרשת את בעליהן ולא כפי שקבוע בחוקי האסלם שהירושה עוברת לבנים במשפחה. נקבע שנשים תוכלנה לשמש יועצות דתיות עבור נשים המתחבטות בשאלות ההלכה באסלם. הן אינן יכולות לקבוע הלכות או לשמש בבית הדין השרעי. וחשוב מכל, המלך עודד נשים להצטרף לפוליטיקה ומספר הנשים בפרלמנט גדל בתחילה, אם כי פחת שוב בשנים האחרונות. חוקים אלה הוציאו לרחובות רבבות גברים ונשים שהתנגדו להם, אך בסופו של דבר החוקים נחקקו. למרבה הצער הם לא נאכפים דיים, אך למרות זאת זהו שינוי משמעותי שיש לקוות שיוביל לשינוי בתודעה.

המוסיקה במרוקו

למוסיקה המרוקאית מקורות רבים, המשתלבים בה בטבעיות. השימוש בתופים גדולים בשם טמבור, ברבאב – כינור בעל מיתר אחד, ובלאוטה – כלי נגינה דמוי עוד, הגיע אל המוסיקה משבטי האימזיגין – הברברים, שהם התושבים הילידים

במרוקו. המילים בשירה המרוקאית מושפעות מתפילות המוסלמים והמוסיקה קיבלה מוטיבים מן המוסיקה האנדלוסית של ספרד ומן המוסיקה היהודית.

גנאווי מנגן על לאוטה

המוסיקה המרוקאית הושפעה גם מן המוסיקה הגנאוית שהגיע למרוקו עם העבדים השחורים מסנגל ומלי שחיים במרוקו גם לאחר שחרורם. מאפייניו המיוחדים של סגנון זה נובעים מהכלים בהם נגנו העבדים - קסטנייטות גדולות מברזל, תוף גדול ולאוטה בס. ההרכב מונה בדרך כלל חמישה נגנים לבושים בגדים לבנים, החוזרים באופן מונוטוני וקבוע על מילות השיר, כמעין תפילה.

פּאַס היא עיר בצפון מרוקו, זו העיר השנייה בגודלה במרוקו לאחר קזבלנקה. אוכלוסייתה מונה כ-1.6 מיליון תושבים. פּאַס נמצאת בעמק שבין הרי האטלס התיכון מדרום והרי הריף בצפון. היא נבנתה בצומת דרכים חשוב אליו מגיעים דרכים מכל הערים המרכזיות במרוקו ובהן, טאנג'יר הנמצאת 206 ק"מ מצפון-מערב, קזבלנקה הנמצאת במרחק 246 ק"מ, רבאט הנמצאת במרחק 169 ק"מ מערבה ומרקש 387 ק"מ דרומית-מערבית. הדרך מזרחה מובילה דרך מעבר טאזה האסטרטגי אל שאר חלקי צפון-אפריקה. היא נמצאת בקצה הצפוני של דארב אל סולטן, דרך המסחר החשובה עם אזורים שמדרום לסהרה. דרך מסחר זו מחברת את פּאַס עם ריסני שבשולי הסהרה, אליה הגיעו הסחורות מצפון מרוקו ונסחרו עם הממלכות שמדרום לסהרה. פּאַס הייתה המרכז שאליו התנקזו הסחורות וממנה הופצו לשאר ערי מרוקו ומשם לאירופה. העיר בנויה על גבי שלוחה שמדרום תוחם אותה נהר פּאַס.

העיר פּאַס ככל הנראה נקראת על שם שבט ברברי בשם באנו פּאַזאז שחי באזור זה. אך האגדה על פיה אידריס ה-I (מיסד השושלת האידריסית) סימן בעזרת מקוש העשוי זהב וכסף, את תחום העיר אותה תכנן לבנות ועל כן קושרת את השם למילה הערבית פּאַס שמשמעותה מקוש.

העיר נוסדה על ידי אידריס ה-I בגדה השמאלית של נהר הג'והאר בשנת 789. בנו אידריס ה-II, שירש אותו, בנה בשנת 808 עיר בגדה הנגדית של הנהר. זמן קצר לאחר מכן היו אלה שתי ערים נפרדות מוקפות חומה, 'מדינת פּאַס' בגדה השמאלית של הנהר ו'אל עליה' בגדה הימנית. לעיתים התפתחו ביניהן סכסוכים בנושאים שונים. באותה השנה עברה בירת הממלכה מ'וואלילי' (העיר הרומית וולוביליס) לאל עליה.

בשנים 817-818 הגרו לפּאַס מאנדלוסיה כ-800 משפחות של מוסלמים ממוצע ברברי לאחר שמרד נגד החליפות האומאית בקורדובה, בו השתתפו, נכשל. בשנת 824 היגרו אליה עוד כ-2000 משפחות שנמלטו מקוראן שבתניסיה לאחר מרד נגד השושלת האגלבית שנכשל. מתיישבים אלה העניקו לעיר את האופי הערבי שלה הניכר בה עד היום. האנדלוסים התיישבו במדינת אל פּאַס והקוראנים באל עליה. שני גלי הגירה אלה שינו את שמות שתי הערים, אדוואת אל אנדלוס ואדוואת אל קרוואן.

לאחר מותו של אידריס ה-II חולקה הממלכה בין בניו ופּאַס נפלה בחלקו של אחד מבניו. בימיו, תרמה פּאַטימה, אשה עשירה שנמנתה על המהגרים מקרוואן, את המימון לבנייתו של מסגד הקראוין, שהוא אחד מן הגדולים והקדומים בצפון אפריקה. בשנת 859 נבנתה בסמוך למסגד אוניברסיטת הקרוואין. במאה העשירית עברה העיר לשליטתה של חליפות קורדובה ואחר כך לידי החליפות הפּאַטימית מתוניסיה.

בשנת 1070 היא נכבשה על ידי המורביטון (השושלת השנייה במרוקו). לאחר הכיבוש החומות שהפרידו בין שני חלקי העיר נהרסו ונבנתה חומה חדשה המקיפה את שתי הערים שאוחדו. בימי שלטון המורביטון הורחבו המסגד והאוניברסיטה. למרות שהבירה הועברה למרקש, נותרה פּאַס המרכז הדתי והרוחני, מעמד שנותר על כנו עד ימינו. לאחר התמוטטות שושלת המורביטון ועליית שושלת המוואחידון פּאַס, כמו ערים נוספות במרוקו, התרחבה מאוד. התיישבו בה מהגרים נוספים מאנדלוסיה אשר נמלטו מן האזורים שנכבשו בידי הנוצרים. העיר זכתה לתנופת פיתוח נרחבת שכללה שיפור של התשתיות ובניה רחבת היקף. במאה ה-13 נבנו חומות חדשות שהרחיבו את תחומי העיר, חומות אלה מקיפות את המדינה של פּאַס עד ימינו. בימי שלטון המוואחידון הייתה פּאַס לאחת הערים הגדולות בימי הביניים ומעריכים את מספר התושבים שהתגוררו בה בכמאתיים אלף (בלונדון חיו באותה תקופה כ-18,000 תושבים).

בשנת 1250, לאחר עליית השושלת המרנידית, שבה פאס לשמש בירת מרוקו. לאחר מרידה שפרצה בשנת 1256 נערכו פרעות בקהילה היהודית, שהתגוררה בפונדוק אל יהוד בתוך המדינה. הפרעות נעצרו על ידי שליטי העיר. השליטים המרנידים יסדו ממערב ל'מדינה' את 'פאס אל ג'דיד' (פאס החדשה), שהייתה למרכז המנהלי והצבאי שלהם. ימי השושלת היו לתור הזהב של העיר עת הייתה לבירת ההשכלה והתרבות לצד היותה המרכז הרוחני. המרנידים בנו בעיר וברחבי ממלכתם את המדרסות הראשונות במרוקו. מבני הציבור המרכזיים בעיר עד היום כמו גם חלק מבתי המגורים הנם מימי השושלת.

בפאס אל ג'דיד, בקרבת ארמון המלך, נבנה בשנת 1438 המלאח (סקירה על המלאח לעיל) הראשון במרוקו עבור היהודים שהועברו אליו מן ה"פונדוק אל יהוד" שבמדינה. בשנים שלאחר מכן התיישבו במלאח יהודים שהיגרו ממקומות אחרים ממרוקו ולאחר גירוש ספרד, נוספו אליהם יהודים מאנדלוסיה.

לאחר נפילת השושלת המרנידים ועליית השושלת הוואטסית, נותרה פאס בירת הממלכה. אך לאחר השתלטות הסעדים על מרוקו שבה הבירה אל מרקש. לאחר נפילת השושלת ועליית השושלת העלאווית השולטת במרוקו עד ימינו, הייתה פאס מרכז סחר חשוב בצפון מרוקו. בימי שלטונם של העלאוויים, הבירה נעה בין מרקש לפאס. בשלהי המאה התשע עשרה ובראשית המאה העשרים, היתה פאס עיר הבירה, ובשנת 1912 כפו בה הצרפתים על השולטן לחתום על "אמנת פאס" שהפכה את מרוקו למדינת חסות צרפתית. הצרפתים העבירו את המרכז המנהלי שלהם לרבאט, כיום בירת מרוקו.

לצד המדינה בנו הצרפתים את עיר המנהל שלהם המכונה עד ימינו "העיר החדשה" ובמרכזה שדירה רחבה, שדירת חסן ה- II. המדינה של פאס נותרה ללא שינוי במשך כל הדורות שחלפו. החיים בה תוססים, יש בה שווקים צבעוניים והיא אחת מן המרכזים הרבים במרוקו ששומרים על מלאכות היד המסורתיות אותן ניתן לראות בכל פינה בעיר. זו עיר מרתקת המחזירה באחת את המבקר בה לימי הביניים.

מרקש - مراکش - Marrakesh

מרקש היא אחת מן הערים המרכזיות במרוקו, זו העיר הרביעית בגודלה אחרי קזבלנקה, טנג'יר ופאס. היא בירת החלק הדרום-מערבי של מרוקו והיא בנויה במישורי האוקיינוס האטלנטי, בקרבת נהר הטנזיפט המנקז את הפסגות הגבוהות של האטלס הגבוה. מרקש היא ללא ספק העיר השנייה בחשיבותה, מבין ארבעת הערים האימפריאליות (ארבעת הערים שהיו בירת מרוקו בתקופות שונות) לאחר פאס. במקום בו נבנתה העיר בשנת 1062, נמצאו שרידי התיישבות כבר מן התקופה הניאוליתית. העיר נוסדה על ידי שושלת המורביטון, במאה ה-12 בנו שליטי העיר מדרסות ומסגדים רבים במסורת בניה אנדלוסית. חומות העיר נבנו בלבני בוץ בצבע אדום, ומספר מבנים בנויים אף הם מלבנים דומים, אשר העניקו לה את הכינוי "העיר האדומה", בניה שהיא ממאפייניה של מרקש עד ימינו. מרקש התפתחה במהירות והיא הפכה למרכז סחר, תרבות ודת במגרב ובתת סהרה. כיכר הג'מע אל פנע, היא מן הכיכרות המרתקות באפריקה ואולי אף בעולם כולו.

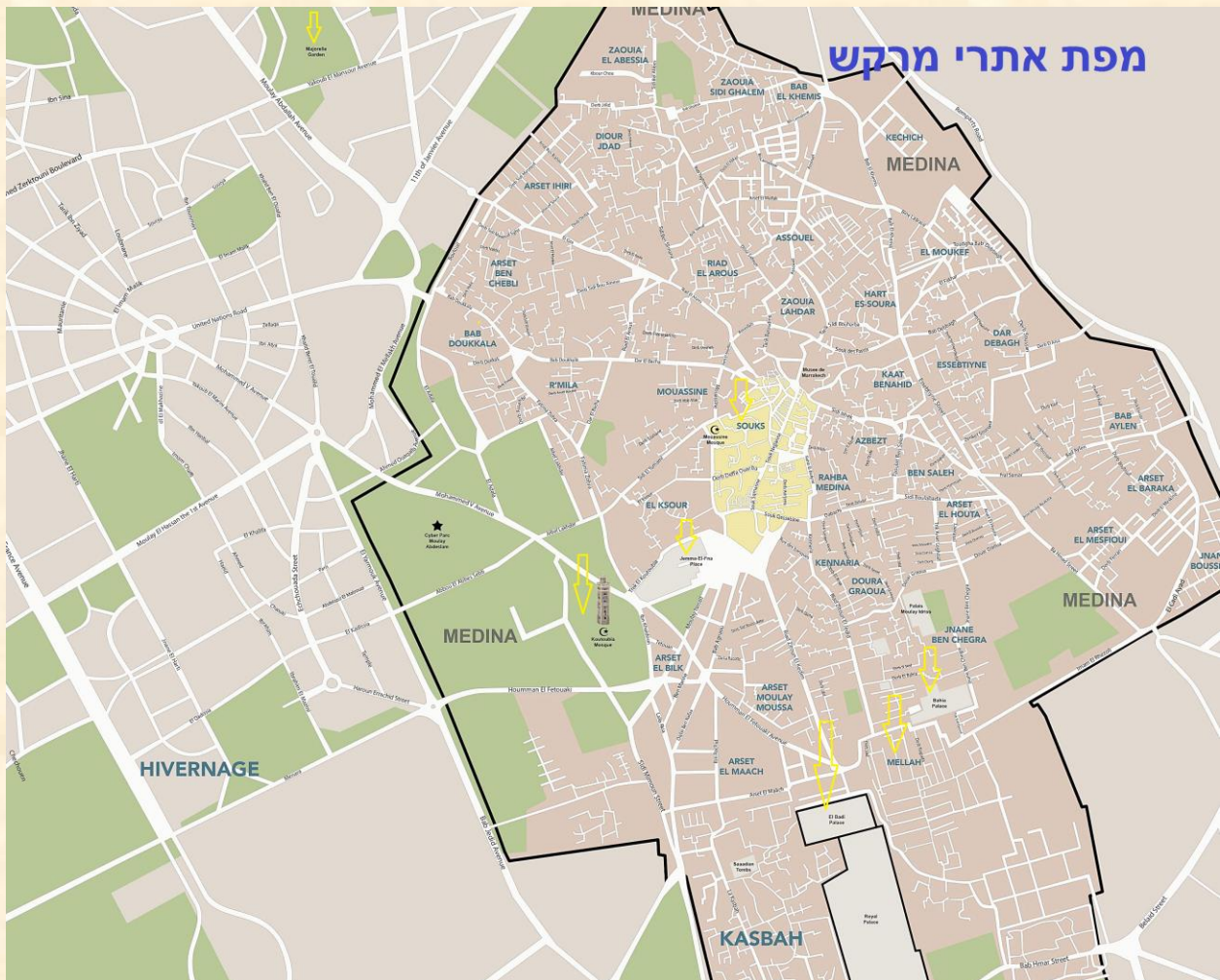
באשר למשמעות שמה של העיר ישנה מחלוקת בין החוקרים השונים. אחת הסברות היא ששם העיר נגזר מן המילים באמגזיגה (ברברית) אמור (2) אקווש שמשמעותו, ארצו של אללה. יש כאלו המצביעים על כך שהפעם הראשונה בה מוזכרת העיר בכתב יד מן המאה ה-11 שנמצא בספריה בפאס, שם מוסבר שמשמעות השם - ארצם של בני כוש. משמעות המילה אמור בשפת האמגזיגה היא שחור, והיא מופיעה בשם המדינה מאוריטניה.

החל מימי הביניים ועד אמצע המאה ה-19 כונתה מרוקו "מלכות מרקש". מכיוון שמרקש הייתה עיר הבירה במשך תקופות שונות השם מרקש הוא עדיין שם המדינה, בפרסית ובאורדו ובמספר שפות בדרום-מזרח אסיה. העיר עצמה נקראה בעבר על ידי נוסעים וטיילים בפשטות *מרוקו העיר*. משם זה של העיר נגזר במרבית השפות שם המדינה מרוקו אשר שונה לאחר קבלת העצמאות מצרפת לשם הנוכחי "הממלכה המערבית".

את העיר יסד בשנת 1062 אבו בקר אבן עמק, בן דוד שני של השולטן המורביטוני, יוסוף בן תאשפין. בתחילה הוקם כאן מחנה צבאי שבהמשך התפתח לעיר שהייתה למרכז סחר עם אפריקה שמדרום לסהרה ועם שאר חלקי צפון-אפריקה ואירופה. המורביטון בנו בה מספר מסגדים שאת שרידיו של אחד מהם ניתן לראות כיום בקרבת מדרסת בין יוסוף שנבנתה בתקופה מאוחרת יותר. בנאים ואומנים מאנדלוסיה הוזמנו אל מרקש בכדי לבנות בה ארמונות ומבני דת, והם אשר השפיעו על סגנון הבנייה האומאי, המאפיין מבנים רבים במרוקו בכלל ובמרקש בפרט. תנופת הבניה גרמה להתרחבות מהירה של העיר ולהגירה של ברברים וערבים אליה. מרקש הייתה לאחת מנקודות החיכוך בין המורביטון למוואחידון עד שהאחרונים כבשו את העיר בשנת 1147, לאחר מצור ארוך שגרם להרס רב ברחבי העיר. כבר מימי מיסד השושלת - עבד אל מומין, נטלו לעצמם שליטי השושלת את התואר חליף, בכדי להעמיד את עצמם כשווים ליריביהם מן החליפות העבאסית שבבגדד. למעט פרק זמן קצר בימי שלטונו של החליף יעקוב אל מנצור, הייתה מרקש בירת האימפריה שיסדו. המוואחידון שיקמו את העיר ובנו בה ארמונות ומסגדים, המפורסם שבהם, אשר נותר על עומדו עד ימינו הוא מסגד הכותוביה, שנבנה בימי שלטונו של יעקוב אל מנצור על גבי הריסותיו של ארמון מימי המורביטון. אל מנצור יזם את בנייתם של שלושה מסגדים שעד היום הם חלק מקו הרקיע של שלוש ערים. כאמור הכותוביה במרקש, הטור חסן ברבאט והג'ירלדה בסביליה. בד בבד עם התפתחות העיר, כבר בימי המורביטון וביתר שאת בימי המוואחידון, נטעו סביב מרקש מטעי תמרים ועצי פרי אחרים. שרידים שלהם נראים עד היום. בכדי להגדיל את השטח החקלאי סביב מרקש, חפרו המוואחידון מערכת של נקבות תת קרקעיות, אשר הובילו מים מרכס הרי האטלס הגבוה המתנשא מעל העיר

בדרום. המים הובלו אל העיר ונאגרו בבריכות אגירה ומשם בתעלות חלוקה הוזרמו לשטחים החקלאיים ואל העיר עצמה. בריכת האגירה 'אל מנרה' היא עדות לבריכות אגירה אלו. גם בימי שלטונה של השושלת, כמו בימי השושלת שקדמה לה, הייתה מרקש מרכז תרבות חשוב ואנשי רוח שונים מאנדלוסיה עברו להתגורר בה ותרמו תרומה ניכרת לתרבותה. במאה ה-13 נקלעה השושלת למאבקי ירושה ממושכים וטוענים שונים לכתר כבשו אותה. כך היא עברה מיד ליד עד לכיבושה בשנת 1269 על ידי בני שבט הזינטה, מייסדי השושלת המרנידית. בעקבות זאת, מרקש איבדה את מעמד עיר הבירה לפאס. במאה ה-16, בימי השושלת הסעידית, שבה מרקש למעמד בירת מרוקו, מה שחזק שוב את מעמדה לעיר הסחר המרכזית עם אפריקה שמדרום לסהרה. העושר הרב של השושלת שנבע מן הניצחון בקרב שלושת המלכים ומן ההשתלטות על מכרות הזהב במאלי, בא לידי ביטוי במיזמי בניה נרחבים במרקש ובמיוחד בימי שלטונו של אחמד אל מנצור אשר יזם את בנייתו של ארמון 'אל באדי' שהוקם כהעתק של ה'אלהמברה' בגרנדה. אל-מנצור יזם גם את בניית קברי הסעידים המפורסמים. בראשית ימיה של השושלת שוקמו מבנים רבים שנהרסו במאבקי הכוח שסימלו את שלהי שלטונם של המרנידים והוואטסים. מרקש התפרסמה בשל שבעת הקדושים הסופים שעל פי המסורת קבורים בה. חלקם לא נקברו בעיר אך בראשית ימי השושלת העלאווית (השולטת במרוקו עד ימינו), קבריהם הועברו אל העיר בכדי לחזק את תנועת עולי הרגל לעיר הנמשכת עד ימינו. עולי הרגל עולים אל הקברים לפי סדר חשיבותם. בשנת 1900, לאחר מותו של בו אחמד, שמונה למושלה בפועל של מרוקו עד שירוש העצר המיועד עבדול עזיז יגיע לבגרות, היו מרקש והמדינה כולה נתונים לתוהו ובוהו בשל מאבקי כוח. מאבקי הכוח נמשכו גם לאחר הכתרתו של עבדול עזיז שבסופו של דבר בשנת 1907 הודח מכס השלטון ותחתיו מונה אחיו מולאי חאפיד. באותה שנה נרצח ברחובות מרקש רופא צרפתי שנחשד בריגול לטובת ארצו. אירוע זה יחד עם רצח של מספר סוחרים צרפתים בקזבלנקה, היה הרגע לו ציפתה צרפת בכדי להשתלט על מרוקו. כוח צרפתי שהוצב באוג'דה שבצפון-מזרח מרוקו, השתלט על קזבלנקה בסיוע יחידה של לגיון הזרים שהונחתה מן הים. בעקבות המהלכים הצרפתיים נחתמה 'אמנת פאס' ב-30 במרס 1912 והצרפתים הטילו את חסותם על מרוקו. זמן קצר לאחר מכן, פרץ בדרום-מערב המדינה מרד בהנהגתו של אל חיאב שהתקרב עד למרקש ואיים לכבוש אותה. לאחר דיכוי המרד מרקש נתפסה ללא קרב על ידי הכוחות הצרפתיים. הצרפתים מסרו את ניהול העיר ואת כל דרום מרוקו למשפחת גלאויי שמושבה היה בכפר טאלוויט שבאטלס הגבוה. תהמי אל גלאויי נודע בכינויו ה"פאשה של מרקש" ו"אדון הדרום". הוא היה דמות בולטת אשר שיתף פעולה עם השלטונות הצרפתים וסייע להם בהשכנת חוק וסדר בדרום מרוקו. כאשר החלה להתעורר תנועה לאומית במרוקו, יזם תהמי אל גלאויי יחד עם הצרפתים את הדחתו של השולטן מוחמד בן יוסף והחלפתו בשולטן "בובה". במשך 44 שנות קיומו של שלטון החסות הצרפתי, הוא שלט ביד רמה במרקש ובכל דרום מרוקו. לצד המדינה של מרקש בנו הצרפתים עיר מנהל בשם גליז, כפי שעשו בערים מרכזיות נוספות במרוקו. לאחר שמרוקו זכתה לעצמאות מידי צרפת, צמחה מרקש כעיר תיירות מבוקשת ובשנות ה-60 וה-70 של המאה העשרים, נהרו אליה להקות רוק מערביות, מוזיקאים, במאים ושחקני קולנוע, דוגמנים ומעצבי אופנה עליהם נמנו בין השאר איב סן לורן, הרולינג סטונס, הביטלס ופול גטי. בד בבד, משקיעים זרים השקיעו בבניית בתי מלון וריאדים (מלונות בוטיק בבתים עתיקים משופצים), ומבנים רבים שוקמו והיו לאתרי תיירות מבוקשים. בשנות ה-70 של המאה העשרים החלו לפעול בעיר סוכנויות בינלאומיות וב-1985 הכריזה אונסק"ו על המדינה של מרקש כאתר מורשת עולמי.

מאז הכרתו של מוחמד ה-VI, בשנת 1999, התפתחה העיר מאוד. נבנו מגורי יוקרה בעיקר עבור משקיעים זרים, נבנו בתי מלון רבים בחלק המערבי של העיר, והיא מהווה יעד תיירות מבוקש במשך כל השנה. העיר מציעה לתייר מגוון רחב של אפשרויות חופשה, שווקיה התוססים, האתרים הפזורים בה ומעל לכל כיכר הג'מע אל פנע על המופעים הליליים ודוכני המזון שבה, מושכים אלפי בני אדם, מקומיים ותיירים. המרחק הקצר מן החלק הגבוה ביותר באטלס הגבוה, הופך את מרקש ליעד מושלם עבור התיירים ובמיוחד הקרבה לאתר הסקי באוקאימין עושים אותה ליעד מושלם בחורף. תייר יכול להחליק על השלג ובשעות אחה"צ לשכשך בכריכה פתוחה בבית המלון בעיר שהטמפרטורה הממוצעת בה בחורף עומדת על 20⁰. זו עיר מרתקת המתנהלת בקצב מיוחד, ניתן לחוש את פעימות הלב שלה בכל שעה משעות היממה.

תגליות עולמיות – מסעות לארצות התרבות

מיסודה של עמותת מכון ישראלי לארכיאולוגיה, רחוב אופנהיימר 5, ת"ד 24, פארק המדע רחובות 7670105

טלפון: 08-6611330; פקס: 08-9101704; tagliot@tagliot.com

www.tagliot.com